Cilt 2 * Sayı 18
31 Aralık 1950

TARİH Dünyası

Tarih ve aktüalite:

Tarihî eserlerimizi tanıtamıyoruz

Yurdumuz, tarihî eserler bakımından dünyanın hiçbir memleketiyle kıyas kabul etmiyecek kadar zengindir ve bu zenginlik hangi din ve millete mensup olurlarsa olsunlar, bütün dünya insanlarını alâkadar eder. Bu bakımdan, tarihî eserlerimizi ecnebi seyyahlarına göstermek için iyi organize edilmiş bir propaganda, memlekete hem maddî, hem de manevî faydalar sağlıyacaktır.

Burada, acı bir hakikati açıklarken cidden eza duyuyorum. Bu hakikat, bizim, öz malımız kıymetleri ecnebî bilginlerin bizden daha iyi bilmeleri ve bu mevzuları onların daha iyi tanımalarıdır. Fransada basılmış ve dört beynelmilel şöhreti haiz Fransız profesörü tarafından hazırlanmış bir (Eski Eserler Atlası) nın haritalarında Türkiye'nin tarihî eserleri ihtiva eden bölgeleri hakındaki malûmatı tetkik edince zenginlik içindeki fakirliğimize içim yandı.

Okuyucularımızdan mektuplar alıyoruz, muhitlerinde rastladıkları Hitit, Sümer, Elâm, Urartu, Roma, İran, Bizans, Selçuk tarihî eserleri hakkında bizden malûmat istiyorlar. Son olarak Kayseri'den okuyucumuz Kadir Cebeci, 25 metre yükseklikteki bir kayanın altından çıkan ve bir senedir orada duran, ne olduğunu kimsenin anlamarığı üzeri lâtince yazılı ve muhtelif şekilleri olan bir taş hakkında malûmat istiyor. Bu hususta fazla misal vermiye lüzum görmüyoruz. Ortada acı bir hakikat varkır, ki yurdumuzun her köşesi her devre ait eserlerle doludur, bunları ne muhafaza edebiliyor, ne de bunların kıymet ve mahiyetleri hakkında eserler hazırlıyabiliyoruz. Mevzii çalışmalar, elimizdeki bu muazzam işin hacmi ile mütenasip olamaz.

En basitine gidelim. Arkadaşımız Cemalettin Server Revnakoğlu'nun, on yıllık bir çalışmanın mahsulü olan (İstanbul Mezarlıklarında Fatih'in adamları) başlıklı yazısını Tarih Dünyası sayfalarında okuyorsunuz. Bu eşsiz ve kıymeti ölçüye gelmez mevzu, asırlarca ihmal mi edilmeliydi?

Buna benzer daha ne mevzular, harap olmaya terkedilmiş mezarlıklarda topraklara görülmektedir. Eyüp Sultan mezarlığı, koca bir tarihtir, ki nisyan çukuruna yuvarlanmaktadır. Bir taşının bir parçasını olsun işliyecek tek sanatkârı kalmıyan mezar taşı ustalarının göz nuru dökerek birer dantel gibi ördükleri canım mermer taşlar, parça parça olmakta ve biz bunları sadece seyretmekteyiz.

(Tarihî Eserleri Koruma) adiyle kurulmuş cemiyetler, masa başında düşüne dursunlar, bir gün yapacak işleri de kalmıyacaktır. Bir tek tarihî eser üzerinde titriyen ve hiçbir tarihî kıymeti olmıyan bir kale duvarını kardan, yağmurdan korumaya çalışan milletleri gördükçe, içinde yüzdüğümüz tarihî eser bolluğu karşısındaki ihmalden yüzümüz kızarmalıdır.

Niyazı Ahmet Banoğlu

KAPAK RESMİMİZ

Alparslan'ın Bizans imparatoru Romen Diyojenis'i esir edişi

TARİH Dünyası

15 GÜNDE BİR ÇIKAR

★ Cilt 2 - Sayı 18 ★ 31 aralık 1950★

Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: Niyazi Ahmet Banoğlu ★ İdarehane: İstanbul, Ankara Caddesi No. 98 ikinci kat, Telefon: 24318 ★ Abone şartları: Seneliği 12, altı aylığı 6 lira. Nüshası 50 kuruştur ★ Dizildiği yer: Murat Kerman Mürettiphanesi, Basıldığı yer: TAN Matbaası, İstanbul

ŞEYH BEDREDDİN

Kimdir nerede doğmuştur, gençliği, akîde ve inanışı, eserleri ve ölümü?

Çok kıymetli ve orijinal tetkikleriyle tanınmış bilginlerimizden Raif Yelkenci'nin, Şeyh Bedrettin hakkında bugüne kadar meçhul kalmış yeni vesikalara istinaden hazırladığı bu seri, dünya ilim âlemini aydınlatacak mahiyettedir. Yazıyı okuyucularımıza sunarken, Raif Yelkenciyi de Tarih Dünyası yazı ailesine kazanmış olduğumuzu müjdeleriz.

Yazan : **RAİF YELKENCİ**

Bizim tarihimizde olduğu kadar dünya tarihinde ve bilhassa dinler ve felsefe tarihinde de meşhur olan Bedrettin, ortaya attığı prensipler ve akidesi ile gerek kendi zamanında ve gerek ondan sonraki asırlarda ve hattâ zamanımızda, din ve felseef adamlarını çok işgal etmiştir.

Son zamanlarda elime geçen ve Hicrî bin tarihlerinde yazıldığı anlaşılan (Menakıbı Şeyh Bedrettin) adlı bir yazmada, Bedrettin her ne kadar bir tarikat sahibi, bir mürşit olarak gösterilmekte ise de ehli sünnet akidesini yıkmak için dört mezhep dışında kurulmuş şiai batıniyeden Rafızî olduğu da sarahaten anlaşılmatkadır. Esrarı, afyonu, şarabı ve en geniş mikyasta zinayı ve ahlâksızlığı mübah kılan ve bunun için de her şeyde iştiraki tavsiye eden yeni bir rejimi ortaya atmıştır,.

Eserleriyle ve koyduğu prensipleriyle zamanında ortalığı alt üst etmek istidadı gösteren ve sonra da bütün dünyayı ilgilendirmekte devam eden bu adamın doğum yeri hakkında pek çok ve birbirini tutmıyan rivayetler vardır.

Tarihlerde (Şeyh Bedrettin'i Simavî) diye meşhurdur ve bu (Simavî) kelimesinden do-

Tarih Dünyası yazı ailesine giren kıymetli bilginlerimizden Raif Yelkenci

Bir izah: Son haftalar içinde piyasada korkunç bir kâğıt buhranı başlamış, Osmanlı ve İslâm Tarihi ilâvelerini basmakta olduğumuz 57×82 eb'adındaki kâğıt bulunmaz olmuştur. Haber aldığımıza göre İzmit kâğıt fabrikası önümüzdeki haftalar içinde bu kâğıdı piyasaya arzedecektir. Bu durum karşısında ilâvemizi bu sayımızda maalesef basamıyoruz, gelecek sayımızda, fazla sayfa olarak vermek suretiyle telâfi edeceğiz. Okuyucularımızdan özür dileriz.

layı da doğum yeri olarak muhtelif yerler gösterilmiştir.

Hammer, tarihinde bunun Kütahya civarındaki (Simav) kasabası olduğunu iddia eder. Hammer'in tesiri altında kalan Profesör Babinker de aynı iddiadadır. Profesör Babinker'in 1919 da (Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedrettin) hakında yazmış olduğu tetkik dikkate şayan görülerek tercüme edilmiş ve Dergâh mecmuasında neşredilmişti.

1924 senesinde o zamanki darülfünunun ilâhiyat fakültesi tarihi kelâm müderrisi Şerefettin Efendi (1) buna cevap olarak Mihrap mecmuasında (Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedrettin) başlığı altında bir seri makale neşretmiş ve daha sonra 1925 te bu makaleleri toplıyarak ve bazı ilâvelerle Evkafı İslâmiye Matbaasında kitap halinde tabettirmişti.

Şerefettin Efendi bu eserinde Bedrettin'in doğum yerini Anadolu'dan Rumeli'ne naklet-mekte ve eserinin altıncı sayfasında [Edirne kırında yani Balkanın ön tarafında Yanbolu, eski Zağra ve Kızanlık arasında (Simavlı) suretinde yazılmış (Simavna) kalesi görülmektedir] diyerek şeyhin orada doğduğunu iddia etmiştir.

Elimde bulunan (Menakıbı Şeyh Bedrettin) adlı yazmada da (Edirne kurbünde Meriç nam Lebi revan civarında Simav Elkap kasabasının kadısı oğlu) denilmekte ve maskat resinin Edirne'nin yanı başında (Simav) olduğu gösterilmektedir.

Şimdi, şu üç iddiayı da ayrı ayrı ele alalım:

1 — Hammer iddiası olan Kütahyanın Simav kasabası Germiyan oğullarından Osmanoğullarına 783 tarihinde geçmiştir. Ve Murat Hüdavendigâr oğlu Yıldırım Bayezit'e Germiyanoğlunun kızı evlâdı Mevlâna'dan (Devletşah Hatun'u) aldığı zaman kızın cihazı olarak verilen dört kasabadan, (Kütahya, Eğrigöz, «Emet» Tavşanlı ve Simav) kasabalarından biridir. Bu kasabaların teslim ve tesellüm muamelesinde Germiyanoğlu namına (İshak Fakih) Murat Hüdavendigâr namına da tarihlerde Koca Kadı namiyle maruf Bursa kadısı Karacahisarlı (2) Bedrettin Mahmut (3) bulunmuşlardır. Bu Simav kasabasının Bizanslılar zamanındaki ismi (Sinayüs) tür (4). İkici, yani Bedrettin'in Rumelindeki Simavna veya Simavlı'dan her hangi birisinin kadısının oğlu olduğu iddiasına gelince:

Meriç nehri kenarında Simavna namında bir köy vardır. Bu köyün Bizanslılar zamanındaki ismi (kum tepecikleri) mânasına gelen (simavnon) dur. Bu köy Murat Hüdâvendigâr'ın saltanatının ilk senelerinde 763 tarihinde Hacı İlbey tarafından Dimetoka ve havalisinin fethi sırasında zaptedilmiştir. Bizanslılar zamanında elli altmış hanelik bir köy olan buraya Türkler (Simavna) demişler, sonraları (Samona) ve nihayet (Samana) adını alan bu köy birinci cihan harbinden sonra Yunanlılara geçmiştir.

İnkılâp Kütüphanesinin M. Cevdet kitapları fihristinde O. 89 numaraya kayıtlı bulunan ilk tahrir defterlerimizden Fatih devrinde yazılmış olan 862 - 870 tarihli defterin birinci sayfasında [Timarı Hızır Veled Mustafa Bey bin Ali Bey Zaim Simavna] kaydı vardır. Bu kayıttan bu köyün evvelâ Zaim Ali Beye timar olarak verildiği ondan oğlu. Mustafa Beye, ondan da oğlu Hızır Bey'e kaldığı anlaşılıyor. Bu kayıtlara göre bu Simavna'nın bir kale, bir kasaba değil küçük bir köy olduğu ve bir kadılık yeri olamıyacağı için Bedrettin'in babasının burada kadılık yapmış olması imkânsızdır. Bir de bu köyün 763 tarihinde fethedilmiş olmasına dikkat etmek lâzımdır. Aşağıda Bedrettin'in doğum tarihi bahsinde tetkik edilecektir.

Yine İnkılâp Kütüphanesindeki M. Cevdet kitapları arasında bulunan Kanunî Sultan Süleyman devrine ait tahrir defterinde de (Nahiyei Zağra Yeniçesi) köyleri arasında (Kazai Kızılağaç - Karyei Simavlu) ismi de görülmektedir. Şerefettin Efendi merhumun, doğum yeri olarak gösterdiği yer burasıdır. Halbuki bu da 763 ten sonra zaptedilmiş ve tahrir defterlerinde Kızılaağç kazasının bir köyü olarak gösterilmektedir. Ne kaledir, ne de kasaba..

---

(1) Diyanet İşleri Reisi iken vefat eden Şerefettin Yaltkaya'dır.

(2) Sultanönü de denir.

(3) Bu zat Kadızade'i Rumî namiyle meşhur riyaziyeci Musa'nın babasıdır.

(4) Hüdavendigâr vilâyeti Salnamesi 1325 S. 122.

Lütfü Paşa tarihinde Bedrettin'in doğduğu yeri (Samone), Heşt-i Behişt ve Âşıkpaşazade (Simavne), Edirne Salnamesinde (Simavniye), İsmail Hâmi Dânişment (Simavni), Uzunçarşılı (Samavne) ve Erkânıharbiye haritası (Samane) şeklinde yazarlar.

Bedrettin hakkında yazılmış birçok menakıp vardır. Bunlarda da Şeyh, Rumelindeki Simavne veya Simavlı'lı olarak gösterilir. (Şekayik) da Edirne'ye gelişinde (valideyni bulduğu) tâbiri vardır. Ve Bedrettin'in Mısır'da ve sair yerlerdeki uzun seyehatinden sonra Edirne'ye gelişinde valideyni bulduğu iddia edilir. Bunun eski yazıların imlâlarının mazbut olmamasından ileri geldiği Süleymaniye kütüphanesinin Hacı Mahmut Efendi fihristinde 4679 numarada kayıtlı yazma bir mecmuanın 12 inci sayfasındaki şu kayıttan gayet kolay anlaşılır. (andan Edirne'ye gelip veledini sağ bulup safa buldu). (veled) yani oğlu kelimesini valid diye okumaktan ibaret bir yanlışlık Bedrettin'in babasını Edirneli olarak göstermeğe kâfi geliyor.

Bağdad'da Kerbelâ şehri ki Hazreti Hüseyin'in meşhedidir. Necef şehri ki Hazreti Ali'nin türbesinin ve ulemai şianın reisi (Ahund) un bulunduğu yerdir. İşte bu Necef şehri civarında (Semavet) isminde sekiz on bin nüfuslu bir kasaba vardır (1). (Semavet) nisbeti de (Simavî) dir. Binaenaleyh Şeyh Bedrettin'in babasının ecdadından birisinin bu kasabanın kadısı olması ve Bedrettin'in de burada doğmuş bulunması daha doğru ve akla daha mülâyim gelir. Zaten tarihlerde buralı olduğuna dair misaller de pek çoktur.

Kâtip Çelebi'nin Keşfezzunun'un Bulak ve İstanbul tabılarında (Camiülfusuleyn) bahsinde kitabın müellifinin ismi şu şekilde yazılıdır. (Şeyh Bedrettin Mahmut bin İsmail - elşehir bi - ibn'i Kadi'i Semave - el - müteveffa sene: 823.

---

(1) Bağdad Salnamesi

(2) Son İstanbul tab'ında bu kayıt Şerefettin Yaltkaya tarafından (Simavne) olarak tashih edilmiştir.

Okuyucularımızın yeni yıllarını kutlar, 1951 yılının milletimiz ve memleketimiz için hayırlı ve mesut olmasını dileriz

ELLİ YIL EVVELKİ DÜNYA

1900 - 1950

Tarih Dünyası'nın 5 inci özel sayısı hazırlanmıştır. Birkaç güne kadar satışa çıkacak olan bu çok orijinal eserde 50 yıl evvelki dünyayı canlandıran yüze yakın resim ve fevkalâde cazip yazılar bulacaksınız. İnsanlık, 50 yıl evvelki dünyadan, hakikaten akıllar durduracak derecede uzaklaşmıştır. Dünya kurulalıberi, son 50 yıllık terakki görülmemiştir. Bütün bunları (50 Yıl Evvelki Dünya) özel sayımızda bulacaksınız.

ALPASLAN'IN BİZANS İMPARATORUNU ESİR EDİŞİ

Malazgirt Meydan Muharebesi, dünya tarihinde bir dönüm noktasıdır. Büyük Türk hükümdarı Alp Arslan, kuvvetinin dört misli düşmana karşı, burada tarihin en büyük zaferini kazanmış, Bizans İmparatorunu da esir etmiş ve Batı Anadolunun bir daha kaybedilmemek şartiyle Türklere açılmasını sağlamıştır. Bu yazı, bu mühim tarihî hâdisenin bütün tafsilâtını vermektedir.

Yazan : **NAZMİ SEVGEN**

Büyük Selçuk hükümdarı Alparslan'ın asıl adı Muhammed, lâkabı Abud-ud-devle künyesi Ebu Şüca'dır. Babası Çağrı Bey'in ölümünden sonra Horasana hâkim olmuş ve 1063 de amcası büyük Selçuk sultanı Tuğrul Bey ölünce, Türk beyleri tarafından hükümdar yapılmak istenilmişse de vezir Amid-ül-Mülk'i Kündürî'nin tesir ve müdahalesiyle tahta, Alparslan'ın kardeşi Süleyman geçirilmiştir. Süleyman'ı istemiyen Türk beyleri, Alparslan'a biat ettiklerinden Alparslan, Abbasî halifesi el-Kaim bi-Amr Allah tarafından 27 nisan 1603 de Selçuk sultanı ilân edilmiştir.

Bütün hayatı; kendisine izafe olunan ve Türkçede yiğit, kahraman, asîl mânasını taşıyan "Alp" adını almağa lâyık ve müstahak olduğunu isbat eden şanlı ve muvaffakıyetli hâdiselerle doludur.

Tahta çıktıktan bir sene sonra (şubat 1064) ordusunun başında olarak Bizans üzerine yürüdü. Yolda birçok emir ve beyler kendisine katıldılar. Bu suretle çoğalan bir ordu ile Gürcistanı istilâ ve birçok şehirleri zaptetti. Gürcistan kıralını ağır vergiye bağladı. Tam Bizans üzerine yürüyeceği sırada Kirman valisi olan kardeşi Kavurd'un isyan haberini aldı. Oraya yöneldi.

Kendi bu havalide meşgul iken, bâzı ünlü Türk kumandanlarını Bizans topraklarına akın yapmak üzere Anadoluya yollamıştı. Bunların başındaki Gümüştekin, Afşin ve Aahmed Şah gibi Türk beyleri bir yıldırım süratiyle Murad ve Dicle havzasındaki birçok şehir ve kaleleri aldıktan sonra Nizib önüne kadar gelmişler, şehri bir müddet muhasaradan sonra Fırat'ı geçmişler, Hısn-ı Mansur bölgesine dayanmışlardı.

1067 de Anadolu hududu kumandanı olan Afşin, Malatya civarında Bizans ordusunu bozdu. Bozulanlar Malatya surlarının içine sığındılar. Bu muvaffakıyet üzerine Afşin Kayseri üzerine yürüyerek orayı da Bizanslılardan aldı ve Kilikya yoliyle hareket üssü olan Haleb'e döndü.

1068 de Alparslan ikinci defa Aras nehrini geçerek Gürcistan'a girdi. Gürcistan kıralı Bağrat, bu sefer sultana tabiiyeti kabul etti. Sultan Alparslan Horasana dönerken şehzadelerden Kutulmuş oğlu Mansur, onun kardeşi Süleyman, Sultanın amcazadesi ve eniştesi Kurdcu'yu, beylerden ve kumandanlardan emîr Sanduk gibi ünlü kumandanları Bizansa akın için Anadoluya göndermişti.

Türk hâkimiyetinin Torosları aşarak Kayseri ve Konya havalisine kadar uzadığını gören Bizanslılar, haklı olarak telâş ve endişe içerisindedir. Çünkü Türk akını Bizansı da tarih sahnesinden silmek üzeredir.

İmparatoriçe, yavaş yavaş Bizans surlarına kadar dayanacağını tahmin ettiği Türk akınının korku ve heyecanı içinde, imparatorluğu müdafaa edecek kudretli bir kumandan arıyor. Nihayet asilzadelerden Romanos Diyogenes'i seçiyor. Onu kendisine hem hoca, hem de imparator yapıyor. Teşkilâtçı ve büyük bir asker olan Romanos Türklerle döğüşmek üzere Bizans ordusunu islâh ve tensike başlıyor.

Sultan Alparslan bu sıralarda Horasanda bulunmakta idi. Fatimî halifelerine merkez olan Mısır, karışıklıklar içindedir. Alparslan Mısır emîrlerinden bâzılarının teşvik ve daveti üzerine Fatimî'lerin yerine Abbasî halifelerini çıkarmağa karar vermişti. Bu maksatla 1070 senesi ortalarında bütün Ho-

rasan ve Irak ordularının başında olarak Azerbaycana geldi ve Van gölünün kuzeyinden geçerek Malâzgird önüne vardı. Amcası Tuğrul Beyin zaptedememiş olduğu bu şehri kolaylıkla aldı. Bundan sonra güneye doğru yürüyüşüne devam ederek hâlâ Türkler eline geçmemiş olan Murad suyu ile Dicle ve kolları arasındaki birçok kaleleri aldıktan sonra Diyarbakır önüne geldi ve bu şehir kalesinin metanetine hayran oldu. "Âmid - Diyarbakır" "Miyafarikin - Silvan" Sultana biat etti. Alparslan, bundan sonra Elcezire mıntakasına geçerek Urfayı kuşattı. 1071 senesi başında Fırat'ı geçerek Haleb önüne geldi ve Mısırı fethetmek üzere yoluna devam etti. Halebten ayrıldıktan sonra Bizans İmparatorunun Şarka doğru ilerlediğini ve kendi yokluğundan istifade ederek Anadolunun doğusundaki memleketleri ve bilahssa Erzurumu ve Erzincanı almak niyetinde olduğunu öğrenince ordusunun bir kısmını Suriyeyi fethetmek üzere bırakarak artan kuvvetiyle Diyarbakır-Ahlat istikametinde geri döndü.

İmparator Romanos Diyogenes'e gelince; Alparslanın Mısır üzerine yürümekte olmasından istifade ederek Azerbaycana mukabil akınlar yapmak ve nihayet Sultanı harbe zorlayarak Türkmenlerin bir daha Anadolu toprağına giremiyeceklerine dair mauhedeyi kabul ettirmek niyetinde idi. Bu maksatla Rumelide bulunan Peçenek ve Oğuz Türklerinden ve Anadolu halkından 200.000 kişilik bir ordu toplamıştı. Bunun yarısı atlı idi. Ordunun içinde ücretli olarak Alman, Norman, Frank ve İskandinav müfrezeleri vardı. Bu hazırlığı ve sefer maksadını gizlemek için de, Haleb önünde bulunan Sultan Alparslan'ın nezdine bir elçi göndererek dostluk ve musalaha teminatında bulunmuştu. Nihayet İmparator, İstanbuldan hareketle Sakaryayı geçti ve bu muazzam ordu ile Kayseri - Sivas - Şarkî Karahisar istikametinde yürüdü. Maiyetindeki kumandanların bir kısmı Azerbaycana yürümiyerek muharebeyi Erzurum civarındaki Pasin ovasında kabul etmek mütalâasında idiler. Fakat imparator fikrinde israr ederek İrana yürümeğe karar verdi. İlerliyerek Malâzgird'i muhasara ve zapt etti. Kaledeki Türkler eman dileyerek teslim oldukları halde hepsini öldürttü. Bu esnada, İstanbuldan beraberinde getirdiği Selçuk şehzadesi Erbasgan oğlunu da, Türklere iltihak eder korkusiyle İstanbula geri gönderdi. Bundan sonra Türklerin hareket merkezi olan Ahlâti ve Van gölünün kuzeyindeki şehirleri zaptettikten sonra Azerbaycana yürümeğe karar verdi.

İmparator, bu karar üzerine hareket hazırlıklarını yapar ve askerlerine dört günlük erzak teminine uğraşırken 24 Ağustos 1071 de Alparslanın Ahlat'a geldiği haberini aldı. Kendisi de Malâzgird'de idi. Aralarında 55 kilometrelik bir uzaklık vardı. Bu habere hayret eden İmparator, bir türlü inanamıyordu. Nihayet o gün Türk akıncıları Malâzgird önlerinde göründüler. İmparator hem bu akıncıları durdurmak, hem de Sultanın hakikaten gelip gelmediğini anlamak üzere kumandanlarından Nekefor Briyannos'u mühim bir kuvvetle ileri gönderdi. Bu kuvvet, Türklerin akıncı kumandanı emîr Sanduk'a mağlûb oldu ve Bizans generali yaralı olarak zor kaçabildi ve İmparatora vaziyeti anlattı.

İmparator, bu sefer generallerinden Basilas kumandasında daha kuvvetli bir fırka gönderdi. O da perişan ve kumandan Basilas esir oldu. Bu vaziyet karşısında artık Malâzgird'de kalamıyan İmparator kasabanın hemen güneyndeki Zeho ovasına doğru yürüdü. Bu sırada da Alparslan da Malâzgird sahrasına girmiş ve etrafındaki tepeleri tutmuş bulunuyordu. Ertesi gün, İmparatorun ordusunda bulunan Rumeli Oğuzlarından bir kısmı beyleriyle kaçarak Sultan ordusuna katıldılar.

Alparslan, ordusunun mühim bir kısmını Suriyede bıraktığından, acele dönüş sırasında atlarının bir kısmı yollarda telef olduğundan, amcası Tuğrul Beyin kuvvetlerini iaşe zorluğu dolayısiyle dağıtmış bulunduğundan Malâzgird'e pek az bir kuvvetle gelmiş bulunuyordu. Emrindeki kuvvet her biri birer yedek ata sahip bulunan 4000 Türk memlukü ile, ayrıca 40.000 seçme Türk atlısı ve 10.000 kadar gönüllü ki ceman 55:60 bin kişiden ibaretti. Bu kuvvet, Bizanslıların 200.000 silâhşoruna karşı ancak dörtte bir kadardı. Bu kemmiyet noksanlığına karşı Türklerde hiç şüphesiz mânevî bir üstünlük vardı. Türk ordusu kısa bir zaman içinde diyarlar fethetmiş, devletler yıkmış, daima zaferden zafere koşmuş bulunuyordu. Sultanın yanında kardeşi Azerbaycan hükümdarı Yakutî ile, Anadoluya birçok akınlar yapmış olan Kutulmuş'un oğulları, ünlü emîr ve kumandanlarından Afşin, Sanduk, Sav Tekin, Ahmed Şah, Altuntak, Atsız, Aksungur, Emîr Danişmend, Emîr Artuk, Emîr Saltuk,

Emîr Mengûcuk, Emîr Çavuldur, Emîr Çavlı ve daha birçok Selçuk emîrleri ve uleması vardı.

Sultan Alparslan, bir taraftan kan dökülmesini önlemek, bir taraftan da muharebeyi kendi lehine meşru kılabilmek için yanında bulunan halifenin elçi ve murahhası Abu'l - Ganayim bin'i al-Mahlaban ile güney Kafkasya fatihi Emîr Savtekin'i İmparatora göndererek musalaha teklifinde bulundu. Fakat İmparator kuvvetine güvendiğinden ve yanındakilerin tesiri altında bulunduğundan teklifi redetti ve yolda bir tecavüze uğramamaları için murahhasların eline birer haç vererek geri çevirdi.

Bunun üzerine iki taraf ordusu 1071 senesi ağustosunun 26 ncı cuma günü öğle vakti Zeho ovasında karşılaştılar. Bizans ordusunun sağ kanadına Anadolu kıtalarının başında olarak Kapadoklu Alyates, sol kanadına Rumeli askerlerinin başında olarak yaralı olmasına rağmen Nikefor Briyannos kumanda ediyorlardı. İmparator da ihtiyat kuvvetleriyle merkezde bulunuyordu. Türk kıtalarına kimlerin kumanda ettiği hakkında maalesef ne doğu ve ne de batı kaynaklarında hiçbir kayda rastlanamamıştır. Yalnız muharebenin bizzat Alparslan tarafından idare edildiği, Sultanın şecaat ve cesaretinin herkese örnek olduğu kaydedilmektedir.

Öğleden sonra iki ordu birbirine girmiş, emsalsiz bir savlet ve şiddetle muharebe kızışmış bulunuyordu. Alparslan, kuvvetinin bir kısmını, muharebe vaziyetinin icaplarına göre Zeho ovasındaki tepelerin ve dağların muhtelif yerlerine gizlemiş bulunuyordu. Türkler, Sultanlarının emir ve plânı dairesinde döğüşe döğüşe çekilmeğe başlıyor, Bizans ordusu da onları adım adım takip ediyordu. Hava kararıncıya kadar bu hareket tarzı devam etti. Bu sırada Bizans ordusunun sağ kanadında bulunan Rumeli Oğuzlariyle sol kanadı ilerisinde döğüşen Peçenekler toptan ve birden kaçarak Sultan ordusuna sığındılar. Bu kaçma, Bizans ordusunda büyük bir karışıklık meydana getirdi. İmparator hem bu karışıklığı önlemek, hem de çok geride kalan ordugâhını Türk akıncılarının saldırışlarından korumak maksadiyle ağır ağır geri çekilme emri verdi. Alparslan da, Bizans ordusunun kendi pusularına yaklaştığını görerek umumî hücum emrini verdi. Pusularda bekliyen cengâverler Bizans ordusu üzerine atıldılar ve birçok noktalardan gedikler açtılar ve orduyu parçaladılar. Her ayrılan parça ayrı ayrı kargıdan geçiyor, kaçanları da süvariler takip ederek ya imha veya esir ediyorlardı. İmparator, yanında kalan bir kısım kuvvetle sonuna kadar mukavemet etti. Gece karanlığı tamamiyle çökmüş, muharebe meydanı bir ana-baba günü halini almıştı. Nihayet İmparatorla yanındakilerin mukavemeti de kırıldı. Saad al-Davle Gevher Ayin'in bir kölesi tarafından yaralı olarak yakalanan İmparator esir edildi. Geceyi onun çadırında bağlı olarak geçirdi. Ertesi günü Emîr Gevher Ayin'e, onun tarafından da Sultanın nezdine götürüldü. Evvelâ İmparator olduğundan şüphe edildi. Fakat iki gün evvel murahhaslarla beraber Malâzgird'e gitmiş olan Şadi adındaki bir zabitin teşhisi ve evvelce esir edildiğini söylediğimiz Bizans kumandanı Basilas'ın bu esire çok fazla tâzim ve hürmette bulunması onun imparator olduğunda şüphe bırakmamıştı.

Sultan Alparslan, yaralı imparator Romanos Diyogenes'e bir esire değil, bir misafir hükümdara yakışacak muameleyi yapmış, soyunun asalet ve necabetini göstermiştir. Bunda yalnız İslâm müverrihleri değil, Bizans, Ermeni, Süryani kaynakları da müttefiktir. Sultan'la İmparator arasında yapılan muahede mucibince, Şarkî Roma İmparatorluğu Abbasî halifeleri zamanında İslâmlara vermekte olduğu vergiyi bundan sonra da verecek, Anadoluda evvelce Türkler elinde iken sonra Bizanslılar tarafından zaptedilmiş ve şimdi tekrar Türkler tarafından alınmış olan mıntakalar ve şehirler Sultana bırakılacak, Kızılırmağın doğusundaki Anadolu tamamiyle Türklerin olacak, İmparator şahsı için ağır bir fidyei necat verecek, kızlarından birini Sultanın oğullarından birine nikâhlıyacaktı. Muahedenin imzasını müteakip İmparator bir müfreze refakatinde İstanbula gönderilmişti.

Malâzgird Meydan Muharebesi, bütün dünya tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu muzafferiyet, Türklere bütün Anadoluyu açmış, orada yerleşmelerine, daha sonra bu kıtanın hudutları dışına aşarak nihayet dünyanın büyük imparatorluklarından birini kurmalarına sebep olmuştur. Bu itibarla Alparslan, okuyup yazdığı meşkûk olmasına rağmen bu emsalsiz muvaffakıyeti sayesinde İslâm âleminin büyük adamlarından biri olmuş, bu suretle milyonlarca Müslümanın kalbinde yüzyıllar boyunca yaşamakta bulunmuştur.

1000 inci ölüm yılı münasebetiyle:

FÂRABİ

Fârabi, meşhur Türk filozofu ve Doğunun en büyük fikir adamlarından biridir. Türkistanda Seyhun nehri kenarında Fârap şehrinde doğduğu için bu ismi almıştır. 870 de doğmuştur. Asıl adı Mehmettir. Babası da Mehmed adında bir kale kumandanı idi. Dedesi Tarhan, onun babası da Uzluğ'dur. Künyesi Ebu-Nasr'dır. Fârabi'nin Türkçe konuştuğu, Mısırda iken Türk kıyafetinde gezdiği, simaca da Türk ırkının vasıflarını taşıdığı bilinmektedir. Avrupalılar ona Alpharabus - Alfarabi derler.

İlk tahsilini memleketinde yapmış, oradan İrana giderek Farisiyi, Bağdatta da Arapçayı öğrenmiştir. Bağdatta yalnız Müslüman âlimlerinden değil, Hıristiyan ilim adamlarından da ders almış, zamanının ilim dillerini öğrenmiştir. Bu vâdideki bilgilerini çoğaltmak maksadiyle Harran'a gitmiş, orada Yuhna bin'i Haylan'dan mantık okumuştur. Bağdad'a döndükten sonra Mısıra gitmiş, ve 941 de Halebe dönmüştür. Halebde Hemedanlı oğullarından Seyfüldevle Ali isminde bir Türk beyi hüküm sürüyordu. Fârabi Haleb beyinden çok hürmet ve itibar görmüştür. Beyin kendisine yüksek maaş bağlamak arzusuna karşı dört dirhem kadar paradan başka bir şey kabul etmemiş ve daima sade ve mütevazi bir hayat sürmüştür. Seyfüldevle Ali Beyin Şamı alması üzerine Fârabi de Şama giderek Seyfüldevlenin meclisinde Şam ulemasiyle mübahaseye girişerek, cümlesini mağlûb etmiş, onlara ilim ve faziletini tasdik ettirmiştir. Ömrünün sonuna kadar Şamda kalmıştır.

Büyük Yunan Filozofu Aristonun hemen bütün eserlerini şerh ve tahlil ettiği için Aristoya nisbetle Doğu ilim âleminde kendisine "Hoca'i sani" unvanı verilmiştir. Fârabi, yalnız Aristoyu tahlil etmekle kalmamış, kendisi de felsefede bir mektep kuracak derecede olgun eserler meydana getirmiştir. Psikolojide, metafizikte, mantıkta, zekâ üzerinde, madde, zaman, vahdet, boşluk, mesafe ve miyar bahisleri hakkında orijinal nazariyelerini ihtiva eden kıymetli eserleri vardır. İyi bir riyaziyeci ve kıymetli bir hekim olarak da meşhurdur. Fakat tedavi ile hiç meşgul olmamıştır.

Fârabi'nin bir kıymeti de Doğu musikisinin nazariyelerini ilk defa kıymetli bir eserle meydana getirmiş olmasındadır. Yüksek bir bestekâr olduğu kadar kanun dediğimiz musiki aletinin ve diğer bir saz çeşidinin mucidi olarak tanılır. Şark dillerinden başka Yunanca ve Lâtinceyi de bilirdi. Çeşitli eserlerinin sayısı yetmişe varmaktadır. Bunların içerisinde yirmi cildlik olanları da vardır. En mühim eserleri "Ettalimussani" ve "İhsail'-ulûm" dür. Bunlardan ikincisi Doğunun ilk ansiklopedisidir.

Fârabinin çalışma tarzı gariptir. İhtilâttan kaçınmış, çok defa su kenarında veya ağaçlar altında tenha kalarak, telifatını meydana getirmiştir. Yazılarını o zamana göre defterlere yazmayıp, ayrı ayrı kâğıtlara yazmak âdeti olduğundan, telifatında bâzı noksan yerlere tesadüf edilmiştir. İbni Sina bile Fârabinin eserlerinden istifade etmiştir.

(Sonu 788 inci sayfada)

Yakıntarihimiz ile çok mühim ilgisi bulunan yeni Libya hükûmeti hükümdarı Emîr Seyyid İdris Essünusi, İkinci Dünya Harbi sırasında askerleri teftiş ederken

LİBYA HÜKÛMETİ NASIL KURULDU?

Eski bir vilâyetimiz olan Libya (Trablusgarp, Bingazi, Fizan) kahraman Türk denizcisi Turgut Reisi sinesinde barındıran, Büyük Atatürk'ün, Enver Paşanın, Fethi Okyarın, Rauf Orbayın ve birçok tanınmış Türk kumandan ve askerlerinin uzun müddet savaştığı uzak ve yakın tarihimize en fazla ilişiği olan bir ülkedir. Birçok kabileleri Türk akıncılarının ahfadından olan bu ülkenin halkı Türk dostu ve hayranıdır. Önümüzdeki yılda, Birleşmiş Milletlerin bir üyesi ve müstakil bir hükûmet olacaktır. Bu devletin krallığına seçilen Seyyit İdris Essünnsî Hazretleri, İstiklâl savaşının sonuna kadar Anadoluda ikamet eden ve Türk zimamdarlarından teveccüh ve saygı gören büyük mücahit Seyyid Ahmet Essunüsî'nin yakın akrabalarındandır. Bu yazıda mezkûr ülkeye dair şimdiye kadar neşredilmiyen ve tarihimizle ilgisi olan birçok tarihî hâdiseleri okuyacaksınız.

Yazan: **MEHMET TÜRKİOĞLU**

Afrika'nın kuzeyinde yeni bir İslâm devleti doğuyor. Kırk yıla yakın bir zaman süren muharebelerden ve siyasî mücadelelerden sonra Libya, fedakârlık, kahramanlık ve sebatın mükâfatı, semeresi olarak müstakil bir devlet oluyor ve 952 yılının başında Birleşmiş Milletlere üye olarak katılıyor.

Geçen Kasım ayının 25 inde, Trablus şehrinde toplanan Müessisler Meclisi, ilk iş olarak Emîr Seyyid İdris Essünusi'yi Birleşik Libya'nın kıralı olarak tanımış ve Seyyid İdris de kabul etmiştir. Şimdiki halde Müessis-

Atatürk Enver Paşa ile Trablusgarb'da

ler Meclisi, memleketin anayasasını hazırlamak ve devletin teşkilâtını kurmakla meşguldür.

Libya, yüzyıllar boyunca Türklerin idaresinde kalmış, Anadolu ve Rumeliden gönderilen fedai ve askerlerin yüzlercesi orada evlenerek yerleşmiş, bunların torunlarından (Koloğulları) denilen kabileler meydana gelmiştir ki çoğu Trablus şehrinde ve şehir civarındaki bölgede yaşamaktadırlar. Başta halkın (Seydi Turgut) adiyle anarak aynı zamanda evliya tanıdıkları kahraman Türk amiralı olmak üzere, birçok değerli ve tarihî şahsiyetlerimizin hâtıralarını ;sonsuz bir saygı ve sevgi ile sinesinde yaşatan bu hürriyet ve istiklâl âşıkı memleket hakkında gençlerimiz pek az şeyler bilirler. Bunun başlıcası, bu memlekette olup bitenlerin basınımıza pek az ve mahdut ölçüde aksetmesidir.

Libya'nın sömürgecilere karşı mücadelesinden ve istiklâlinden bahsederken Sünusileri ve Sünusîliği hatırlamamak kabil değildir. Çünkü Sünusî ailesi, başından sonuna kadar Libya istiklâl mücadelesinde müessir bir âmil olmuştur.

Her şeyden evvel şunu bilmelidir ki, Sünusîlik, musikili, musikisiz bir takım âyinler ve merasim tarikati değildir. Buna tarikattan ziyade dinî ve siyasî bir cemiyet demek daha doğru olur. Telkin ettiği umdelerinin başlıcaları doğruluk, hakka riayet, iyi huy, tesanüttür, atâletten ve İslâm dininin haram saydığı içki, kumar, gibi yıkıcı ve kemirici içtimaî hastalıklardan kesin olarak sakınmak ve nihayet mefruz tehlikeye karşı teşkilâtlanmak ve silâhlanmaktır.

Emîr Seyyid İdris'in büyük babası ve Sünusîliğin kurucusu Seyyid Muhammed Essünusiyülkebir, Cezayir'in güneyinde, Misatğnim vahasında doğmuştur. Tahsilini evvelâ kendi memleketinde yapmış, henüz bir genç iken olgun bir fikir adamı kıvamına gelmişti. O sırada Cezayir 17 sene süren bir harp neticesinde Fransızların hükmü altına geçmişti.

Sömürgecilik; Asya ve Afrikadaki İslâm ülkelerini parça parça istilâ ediyordu. Bu hal genç Sünusiyi üzüyor, derin derin düşündürü-

Fethi Okyar Bingazi'de iken

Atatürk ve Enver Paşa, Bingazi'de bir geçit resminde..

yordu. Bir gün âni bir kararla memleketini terkederek doğu istikametinde yola çıktı. Acaba nereye gidiyor? Hedefi neresiydi? Ne yapmak istiyordu? Bu suallere o anda kendisinden başka kimse cevap veremezdi.

Karadan Tunus, Trablus ve Bingazi'yi, vaazlar vererek ve halkı ikaz ede ede aştı. Mısır'a, oradan da Hicaz'a geçti. Mekke'de, hac için gelen İslâm ileri gelenleriyle temas ederek memleketlerinin hali hakkında onlardan malûmat topladı ve kendilerine nasihat ve telkinlerde bulundu. Oradan tekrar Mısıra geldi. Bir rivayete göre, maksadı İslâm dünyasının bir transit merkezi olan Mısır'da yerleşmek ve orada faaliyette bulunmaktı. Fakat Mısır'da barınamadı. Batı istikametinde yola çıktı. Faaliyeti için münasip yer olarak Bingazi kıtasını seçti. Güneyde küçük ve boş (Çağbub) vahasına yerleşti.

Burası, Bingazi'den güneye giden ticaret kârvanlarının yolu üzerinde bir konaktı. Sünusî, civarda ve yol boyundaki diğer vahalarda, kârvan konaklarında zaviyeler kurdu. Yetiştirdiği adamları bu zaviyelere memur ederek halkı ve kârvanlarla gidip gelenleri irşada başladı. O zamana kadar ticaret kârvanlarını vurarak fil dişi, devekuşu tüyü, altın tozu gibi kıymetli ticaret mallarını yağma etmeğe alışmış olan kabileleri, büyük bir maharetle yola getirdi. Çölden emniyet içinde gidip gelmek imkânını bulan tüccar ve kârvan mensupları, Sünusî'nin teşkilâtını gönüllü olarak genişletmeğe çalıştılar. Bu sayede Sünusî'nin şöhret ve nüfuzu bütün sahrayı, Sudanı, Şimalî Afrika'yı kapladı. Bu şöhret ve nüfuzun azametini kavramak için; büyük Sünusî'nin hayatında ve 1859 da onun ölümüyle yerine geçen oğlu Seyyidülmehdi Elsünüsî'nin devrinde Sudan ve Nijerya'da, Büyük Çölde dört milyon insanın sırf irşat yoliyle İslâm dinine girdiğini belirtmek kâfidir.

Mısırlı Aziz Bey Bingazi'de. (Trablusgarb muharebesine gönüllü olarak iştirak etmiş olan Mısırlı Azir Bey bilâhara Mısır harbiye nazırı olmuştu)

Seyyidülmehdî, Afrika'nın batı ve orta kısımlarını istilâya koyulan Fransızlarla çarpışmak ve bu diyarı istilâdan kurtarmak için Sultan Abdülhamit'ten silâh yardımı istedi. Fakat esasen evhamlı bir adam olan ve Sünusîlerin nüfuzundan kuşkulanan Abdülhamit, hilâfeti bunlara kaptırmak korkusiyle bu yardımı yapmadı. Bilâkis Sünusîliği zayıf düşürmek gayesiyle Trablustaki tarikatlerin birini alet olarak kullanmak istedi. Trablus şehrinde büyük bir apartman bloku yaptırarak o tarikate vakıf olarak bağışladı. Seyyidülmehdî hiçbir yerden yardım göremediği için Fransızlarla giriştiği muharebeleri kaybetti.

İtalyanlar Trablus'a saldırdıkları zaman Sünusîlerin başında Seyyidülmehdî'nin ölümiyle onun yerine geeçn yeğeni Seyyid Ahmet Elsünusî bulunuyor ve Fizan'ın doğusundaki Kufra vahasında oturuyordu. Seyyid Ahmet Elsünusî memleketimizin yabancısı değildir. Umumî harpte memleketimize gelmiş, İstiklâl Harbinin sonuna kadar Anadoluda kalmıştır. Aşağıda bu gelişin sebeplerini izah edeceğiz.

Yeni Libya hükümdarı Seyyid İdris Essünusi'nin eski bir sesmi (solda)

Eylûl 911 de Osmanlı devletinin birer parçası olan Trablus ve Bingazi'yi istilâ etmek üzere İtalya, donanmasını ve kara kuvvetlerini hazırlamış bulunuyordu.

Bu sırada Trablus garp ve Bingazi'de toplu topu bir tümenimiz (sonradan Çanakkale muharebesinde harikalar yaratan 42 inci tümen) vardı. Bu tümenin de kadrosu noksandı. Kısa bir zaman evvel mevcut iki süvari alayından birisi (38 inci alay) lâğvedilmiş, seçme asker ve subaylardan kurulu olan iki nişancı taburu ile diğer bir piyade taburu kaldırılıp Yemen'e götürülmüştü. Halkın çok sevdiği ve bağlandığı vali ve kumandan Müşir İbrahim Paşa (İstiklâl Harbi orgenerallerinden merhum Nurettin Paşa'nın babası) Trablustaki İtalya konsolosu Petsa Latsi ile geçinemiyor diye geri alınmıştı. Filvaki İtalya hükûmeti de - mutabık kaldığı gibi - kendi konsolosunu geri almıştı. Fakat nazik bir zamanda koca müşiri vilâyetin askerî ve sivil idaresi başından ayırmakla 150 - 200 kişiyi geçmiyen tebaası olan bir konsolosu vazifesinden uzaklaştırmak arasında hak, mantık ve menfaat bakımından muazzam bir fark vardır.

Valilik vazifesini vekâleten Defterdar Besim Bey görüyordu. Tümen komutanlığı da vekil olarak kurmay başkanı Albay Neş'et Bey uhdesinde idi. Valiliğe İstanbul hükûmetince tâyin edilen merhum Bekir Sami Bey gelememişti.

Bu hata ve gafletlerin işlenmesinde Maliye Nazırı Cavit Beyin dostu olan meşhur maliyeci Metr Salem'in parmağı olduğu kuvvetle söyleniyordu.

İkinci cildimiz hazırlanıyor

Tarih Dünyasının ikinci cildi, önümüzdeki ay içinde tamamlanacaktır. Bir müddet sonra ne kütüphanelerde, ne de idaremizde mevcudu kalmıyacak olan birinci cildimiz gibi, ikinci cildimizin de büyük bir rağbet kazanacağına emin bulunuyoruz. Mecmuamızı takip edecek olanların birinci cildi temin için idarehanemize müracaatleri gittikçe artmaktadır.

DAMAT FERİT NASIL DAMAT OLDU?

Damat Ferit'in nasıl damat olduğu hakkında bazı rivayetler vardı. Bir rivayete göre Mediha Sultan, kocasının cenaze merasiminde gördüğü Ferit Bey'i beğenerek kendisi talip oldu. Burada neşrettiğimiz vesika, bu rivayetin doğru olmadığını ispat etmekte ve çok enteresan malûmat vermektedir. Bizzat Kâmil Paşa'nın Abdülhamid'e yazdığı mektup, damat intihabında gösterilen hassasiyeti ve nelere dikkat edildiğini açıklamaktadır.

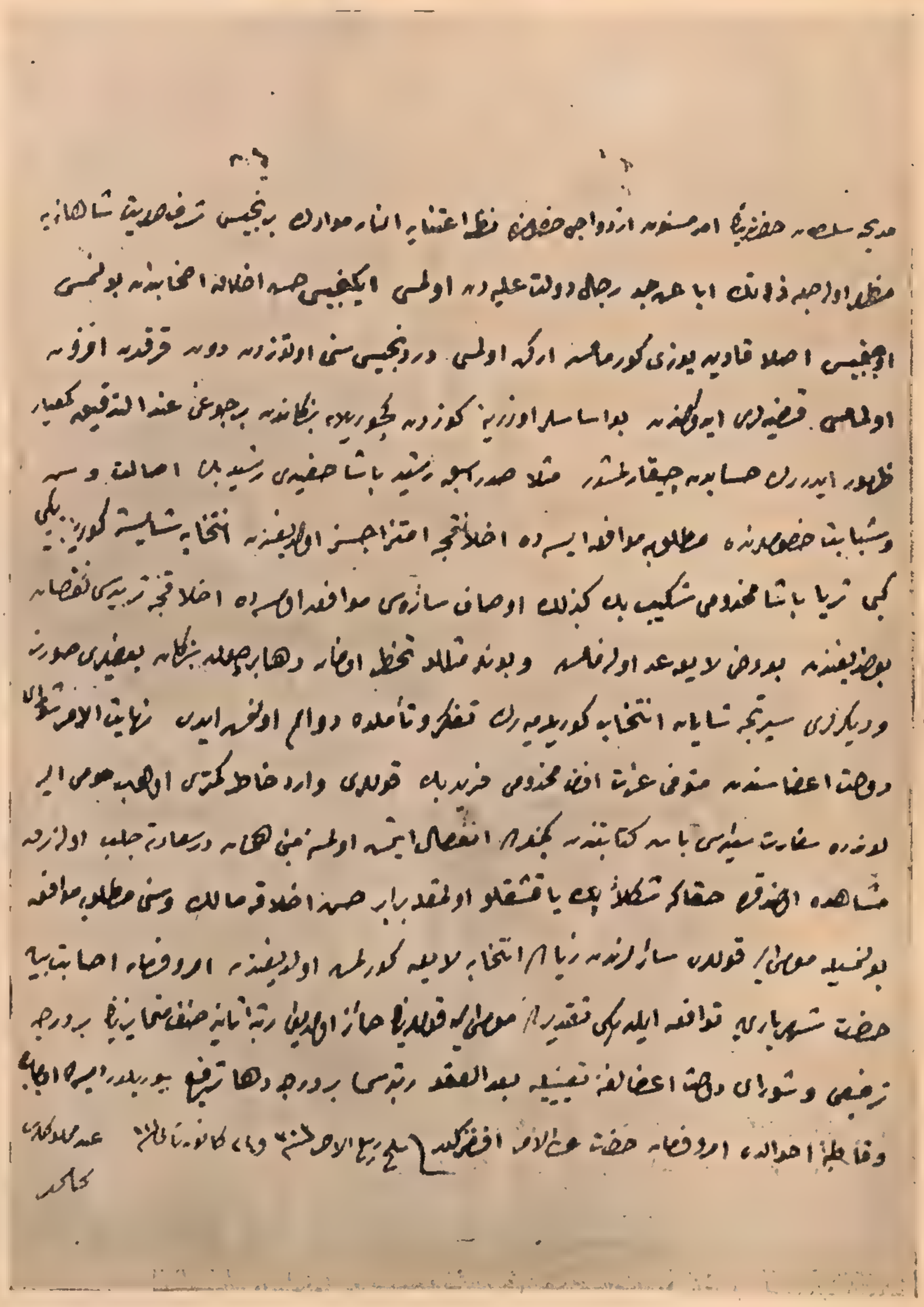

Damad Ferid'in nasıl damad olduğunu açıklayan Sadırazam Kâmil Paşa'nın Abdülhamid'e mektubu

«Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın koleksiyonundan»

Abdülhamid, Hemşiresi Mediha Sultanı münasip birine vermek istediğini bu hususta bir münasibinin bulunduğu tavsiye edilmesini Sadırazam Kâmil Paşaya emretmiş o da bâzı isimler zikrederek bunların içinden kendince en münasibini seçerek sureti ve fotoğrafisi bu makaleye konmuş olan 30 Rebiyülâhır 303 ve 24 Kânunusani 301 tarihli kendi el yazisiyle bir arizeyi padişaha takdim etmiştir.

Kâmil Paşa, arizasında Hanedani Osmaniyeye intisab edecek yani damad olacak bir zatin evvel emirde babasının ve ecdadının devlet riaclinden olmasını, ikincisi hüsnü ah-

Hâdiselerin, hakkındaki tahminlerin isabetsizliğini gösterdiği Damad Ferid Paşa

Ferid Paşa'yı birçok kimseler arasında damadlığa lâyık bulan Sadırazam Kâmil Paşa

lâk sahibi bulunmasını, üçüncüsü aslâ kadınla münasebette bulunmamış ergen olmasını ve dördüncüsü de yaşının otuzdan küçük ve kırktan büyük olmamasını beyan ettikten sonra bu evsafı haiz damatlığa lâyık kimler olduğunu aramış ve birkaç kişi üzerinde durmuş ise de bunlar hakkında yapmış olduğu tahkikat yukarıdaki vasıflara uymadığından anlara kem ayar itibar etmekle beraber yine isimlerini kaydetmiştir.

Bu kemayarlardan biri sırasiyle Büyük Reşit Paşa hafidi Reşit Beydir. Bu zat asaleti veya sinni itibariyle muvafık ise de ahlâkça imtizaçsız olduğundan intihap edilmemişti, diğeri Süreyya Paşa mahdumu Şekip Bey olup diğer vasıfları muvafık bulunuyorsa da ahlâkça terbiyesi noksan olduğundan bu da olmamış, ve bunlardan başka bâzı zevat hatıra gelmişse de onların da birer tarafı yukarıdaki dört maddeden birine uymamış ve nihayet şûrayı devlet (Danıştay) âzasından merhum İzzet Efendi (1) mahdumu olup Londra sefareti sabık başkâtibi Ferid Bey hatırına gelmiş ve getirtilip görmüş, beğenmiş ve evsafı dört maddeye uygun geldikten başka şeklen pek yakışıklı olduğu da arz olunmuştur.

Ferit Bey o tarihte saniye sınıf mütemayizi rütbesinde bulunduğundan Kâmil Paşa muvafıksa rütbesinin bir derece terfiiyle şûrayı devlet âzalığına tâyini ve nikâh akdinden sonra da rütbesinin bir derece daha yükseltilmesinin muvafık olacağını arzeylemiştir. (2)

Mediha Sultan Hazretlerinin emr-i mesnun-u izdivacı hususunda nazarı itinaya alınan mevaddın birincisini şeref-i sıhrıyet-i şahaneye mazhar olacak zatin eben an ri-

(Sonu 790 ıncı sayfada)

---

(1) İzzet Hasan Efendi, İstanbulda kalemden yetişmiş bahriye meclisi başkâtibi, bahriye muhasebecisi, şûrayi devlet âzası ve bahriye müsteşarı olup 1295 şaban sonu ikinci defa şûrayı devlet âzalığına tayin edilerek 1299 H. 1881 M. senesinde vefat etmiştir.

(2) Damat Ferit Paşa diğer rütbeleri de süratle alarak 4 Rebiyülevvel 1306 da vezir olmuştur.

Abdülmecid'in Finten'in temsili münasebetiyle devrin ediplerine verdiği ziyafete iştirak edenler

Son Osmanlı Veliahdı ve Halifesi
ABDÜLMECİDİN SARAYINDA NELER GÖRDÜM ?

Yazan:

İsmail Baykal

Belediye Müzeleri Müdürü
(Abdülmecidin eski Seresvapçısı)

Şehzadenin resmî bir sıfatı olmadığı halde memleketin ileri gelenleri, sık sık ziyarete gelerek memleket ahvali siyasiyesi hakkında malûmat verirlerdi.

Edip ve şairlerimiz ve bihassa sanatkâr ressamlarımız Mecid Efendinin aziz dostları idiler. Ediblerimizden her birerlerinin şahsiyetlerine göre şehzade nezdinde birer mevkii vardı. Bazan büyük şairimiz Abdülhak Hamidin Sıraselvilerdeki evine giderek kendisiyle uzun uzun görüşürler. Ve yine Hamid'in (Finten) adlı eseri Darülbedai'de (Şehir Tiyatrosu) temsil edilirken bizzat bulunmuştu. Hattâ bu eser şerefine Bağlarbaşı köşkünde kırk kişilik bir ziyafet verip altından yaptırttığı (Finten) yazılı boyunbağı iğnelerini küçük Dürrüşehvar Sultan davetlilere birer birer dağıtmıştı.

Ressamlarımızdan Çallı İbrahim, Fayheman, Şevket, Hikmet, Binbaşı Sami ve Namık İsmail gibi sanatkârlarımız Şehzadenin çok sevdiği sanat arkadaşları idi. Çok nazik olan bu zatlar yanına girdikleri zaman teşrifata riayet ettiklerini gören şehzade, kendilerine arkadaşça muamele eder ,serbestçe konuşmalarına yol açarak bazan da onlarla birlikte yemek yerdi.

Mecid Efendinin oğlu Faruk Efendi tahsilini bitirip Viyanadan döndüğünde askerî silkine dahil oldu. Hocalık unvaniyle yaverliğine tayin edilen binbaşı Sami Beyle (Berlin Sefiri Kemalettin Sami Paşa merhum) birlikte Berline gittiler. Askerî tahsili bitirip memlekete döndüklerinden bir müddet sonra Millî Mücadeleye iştirak etmek üzere Anadoluya geçen Kemalettin Beyin yerine Naci Paşa tayin edil-

Şimdiye kadar meçhul kalmış birçok hakikatleri ilk defa Tarih Dünyası sahifelerinde açıklayan İsmail Baykal'ın o zaman çekilmiş bir resmi

di ve bu generalin de ayrılışından sonra Miralay Asım bey (eski Genelkurmay ikinci başkanı sayın General Asım Gündüz) tayin olunmuştu ki hakikaten Türk ordusunun böyle değerli bilginlerinin tayiniyle Şehzade, Şehzadelik şansından daha büyük ilim ve bilgi verecek kıymetli hocalara malik olmuştur.

Osmanlı Hanedanı, maiyetinde bulunan kimseleri daima karşısında oturttukları halde, Mecid Efendi beraberinde giden bizleri, daima arabada, sandalda yanına oturttuğu gibi Beyoğlu caddesinde veya her hang ibir gezintide yanında bir arkadaşı gibi yürümemizi emrederdi.

Burada dikkate şayan gördüğümüz bir noktayı kaydediverelim:

Mecid Efendi ile bahçede gezdiğimiz zamanlar, küçük Dürrüşehvar Sultan da civarımızda oynar, arada bir gelip, "cicibacığım" diye babasının boynuna sarılır, Efendi de: "Canım kızım!" diye onu bir gül gibi koklar, sever ve hemen sık sık diyebileceğim zamanlarda:

— Bak İsmail Bey ben bu güzel kızımı kime vereceğim biliyor musun? Elile işaretler yaparak:

— Bu kadar bıyıklı, bu kadar kavuklu, sarıklı bir ademe vereceğim" diye lâtifelerde bulunup küçük sultanı bir nevi kızdırırdı.

Bir gün geldi ki bu lâtifeler bir hakikat oluverdi.

Şehzade kızı Dürrüşehvar Sultanın okumasiyle alâkadar olduğu kadar büyük biraderi Yusuf İzzettin Efendinin çocuklarının tahsilleriyle de yakından alâkadar olurdu. Nişantaşındaki dairelerine kadar gidip ders programlarını bizzat tanzim ediyor, fakat babalarının vefatından sonra çocukların dairesine yerleşen Beşir Ağa (siyahî ağalardan) amcalarının bu yakın alâkaları pek hoşuna gitmiyor ve daima baltalamağa, mümkün olduğu kadar amcalarının ayağını daireden kesmeğe uğraşıyordu. Bunu anladığı halde bazan titizlenen Şehzade yine kararından dönmeyip talimatını vasileri yoliyle vermeğe çalışıyor ve bir yandan da küçük biraderi Seyfeddin Efendinin çocuklariyle de yine daire müdürleri vasıtasiyle alâkadar oluyor ve bu alâkasını biraderine duyurmadan yapıyordu.

Mecid Efendi biraderi Yusuf İzzettin Efendinin çocukları için Haremden yolladığı yazılı bir emirde:

"İsmail Bey. Zirde yazılan telgrafı hemen yarın sabah (çarşamba) günü veririz."

"Nişantaşında merhum Yusuf İzzeddin Efendi Hazretlerinin ailei muhteremeleri Müdiri . . . . . Efendiye"

. . . . . Efendi Hazretleri bugün Sultan Efendi Hazretlerini görmeğe geleceklerinden Doktor Celâl Paşanın (Bu zat aynı zamanda pederlerinin de doktoru idi) orada bulundurulması behemehal elzemdir. Zeki veyahut İsmail."

Yine çocuklarının tahsilleriyle ilgili diğer bir emirde:

"Münir Beye selâmımı tebliğ (daire müdürü, vasidir)

1 - Lüzum görülen ihtiyacat kendisine ifhamla, Tahsin Efendinin (çocukların hocası) daimî surette devamı mültezemdir.

2 - Madmazelin verdiği derslerle (müreb-biye) tevhid edilerek bir proğram takib edilmesi.

3 - İmtihanların neticesinde Efendi ve Sultan Efendi Hazaratına muvafık bir hediye alınarak hocalariyle birlikte kendilerine tevzii.

4 - Programların ve iştigal zamanlarının tâyini için edilecek müzakerede Doktor Celâl Paşanın da bulunması.

5 - Tahsil ve terbiye hususatına haremin müdahalâtını katî surette men'i."

Abdülmecid'in bizzat yaptığı yağlı boya bir tablo (sağdaki resim Abdülmecid'in kendi fırçasiyle yaptığı kendi resmidir)

Mecid Efendi, küçük biraderi Seyfettin Efendinin çocukları hakkında da gönderdiği bir emirde:

"İsmail Bey, Seyfettin Efendi biraderin umur-ü idaresinde bulunan Cemil Beyi gör, kendisi Darphanei Âmirede olsa gerek, Zincirlikuyu köşkü için henüz bir muamele olub olmadığını ve keza biraderin mahdumları Efendiler Hazaratının (bunlar, Abdülâziz, Şevket, ve Tavhid Efendilerdir) henüz mektebe gidüb gitmediklerini mahremane, bunun esbabı neden ibaret olduğunu, birederimin çocukları tekrar göndermek niyetlerinde olmadıklarını sual it, fakat biraderimin bu meseleden haberdar olmamalarını sureti münasebede ifham it, benden de kendisine selâm söyle, Maksud Ağa Beyoğluna giderse benim için iki adet nümunesi üzere iki çift getr getirsin."

Zamanımızda Abdülâzizin hayatta bulunan üç oğlu ve üç kızı mevcuttu.

Oğulları: Yusuf İzzettin (İntihar eden) Abdülmecid (son Halife) ve Seyfettin Efendiler.

Kızları: Ahmet Paşa ile Saliha Sultan, Halid Paşa ile Nazıma Sultan ve eski Dahiliye Nazırlarından Şerif Paşa ile de Emine Sultan evli idiler.

Bunlardan Nazime Sultan ile Mecid Efendi ana baba bir kardeş idiler. Mecid Efendi, diğer kardeşlerini de sevdiği halde bilhassa Nazime Sultanla çok sevişirdi. Enişteleri arasında Halid Paşa ile Şerif Paşayı çok sever, onlara saygı gösterirdi. Ve şahsına ait bütün işlerinde mümkün olduğu kadar bunlarla istişare ederdi.

Bir gün bahçede geziyorduk:

— İsmail Bey pederin ölümü hakkında merhum Yusuf İzzettin Efendi birader ne fikirde idi. Her halde size bir şeyler söylemiştir.

Suallerine karşı:

— Efendimiz merhum biraderinizden müteaddit defalar işittiğime göre merhum pederi muteremeniz katiyetle intihar etmiştir, dedim.

— Canım iyi söylüyorsun ama merhum bu işte yanılıyor, yanlış anlama, yalan söylüyor

demek istemiyorum. Dediğim gibi yanılmıştır. Bizim eski kalfalardan birisi vardı, Kuzguncukta otururdu, daima geldiğinde bize anlatırdı. Pehlivan Mustafanın Fer'iye Sarayındaki pederin oturduğu odaya atladığını dürbünle söylerdi. Hattâ geçen gün Ragıp Paşa geldiğinde (İkinci Abdülhamidin mabeyincisi) o da öldürüldüğünü söylemiştir ki, biliyorsun bu katillerin muhakemesinde kendisi de memurdu.

Mecid Efendiden müteaddit defalar bu öldürme iddiasını işittiğimden hiddetli bir münakaşa karşısında fazla bir şey söyliyemiyeceğimi bildiğim halde yine dayanamadım ve:

— Efendimiz, Fahri Bey kulunuz (Abdülâzizin mabeyincisi) pederi muhteremenizin sureti katiyede intihar ettiğini söylerdi, hattâ intiharları gününden bir gece evvel odasının kapısında beklediği sırada birden yanına gelmişler, ve dairenin sofasında duran sandığını açtırarak içinden palası ile tırnak makasını almışlar, Fahri bey, "Efendimiz bunları ne yapacaksınız?" dediğinde "Bunlar bana lâzım" cevabında bulunmuşlar, Yıldız mahkemesinde bu yoldaki ifadesine karşı da "Sus, sen yalan söylüyorsun" denilerek istedikleri şekilde malûmat vermesini temin için de iki koltuğu arasına kaynar sudan çıkarılmış yumurtaları koyduklarını yanayakıla kulunuza anlatırdı, dedim.

Mecit Efendi:

— Canım bırak sen de şu Fahri Beyi, bir düziye bana onu söylersin, onlar suyun akıntısına giden ademlerdir. Eğer katilde methal dar olmasa idi Taife süsrerler miydi? Senin aklın hep birader merhumun intiharına saplanıyor. Halbuki, pederinki hiç de öyle değildir. Peder merhum aklı başında bir adamdı, şuurlu bir insan intihar eder mi?

Vaziyetimizin nezaketi bu konuşmanın münakaşa şeklini almasına hiç de müsait değildi, sükût ettim, esasen küçük Dürrüşehvarın koşarak gelip: "Cici babacığım, İsmail Beyle biraz bahçede dolaşalım mı!" diyerek müsaade istemesi bizi müşkül durumdan kurtarmıştı.

Prens Sabahattin ölüm döşeğinde

Yakın tarihe ait birçok yazılarını okuduğunuz Ahmet Bedevi Kuran, uzun müddet Prens Sabahattin'in kâtibi hususiliğini yapmıştır. Bu bakımdan Prens Sabahattin'i bütün hususiyetleriyle beraber en yakından tanıyan yegâne şahsiyet kendisidir. Gelecek sayımızda merhuma ait çok kıymetli hâtıralarını okuyacaksınız.

Büyük hükümdar Kanuni Sultan Süleyman'ın türbesi (Bartlett'in bir tablosu)
(Bu resim ilk defa mecmuamızın ikinci sayısında neşredilmişti)

Yavuz'un zevcesi, Kanunî Sultan Süleymanın annesi

HAFSA HATUNUN MEKTUPLARI

Tarihî yazılarını edebî bir üslûpla yazarak kendine has bir çığır açmış olan genç ve kıymetli tarihçilerimizden Adnan Giz, Topkapı sarayı arşivlerinde bulunan ve şimdiye kadar hiçbir tarihçi tarafından görülmemiş olan Hafsa Hatun'un mektupları ile tarihimizin bir safhasını aydınlatmaktadır.

Yazan: **Adnan Giz**

Türk ve bilhassa Osmanlı tarihi ile uğraşanların müşterek bir ıstırabı vardır. Bu da mazideki insanların, ama en meşhur insanların bile meşreplerini, kanaatlerini, hususî hayatları ve hulâsa içyüzlerini bilmek ve tanımak müşkülüdür. Meselâ, Osmanlı devrinin en şöhretli hükümdarı olan Kanunî Sultan Süleymanı alalım. Biz, kırk altı yıl saltanat sürmüş olan bu padişahı yalnız askerî ve resmî hayatiyle, Mohaç'la, Viyana ile, Bağdat veya Sigetvar'la, nihayet İbrahim ve Rüstem Paşa ile tanırız. Meşrebi, kanaatleri, yüksek fikirleri veya kusurları, hususî hayatı, aşkları, hâlâ bir kıymet sayılabilecek sözleri hemen, hemen meçhulümüzdür (*). Meçhulümüzdür diyorum çünkü yetmiş iki yıllık şahâne bir ömürden, resmî vukuat hariç, bugün elde kalan fıkralar, hatıralar lâşey hükmündedir. O halde ki, dünya çapında bir romancı veya rejisörün muhayyilesi dahi, bu muazzam boşluğu dolduramaz.

Halbuki, Garpte böyle midir? Ondördüncü Lui veya Napolyon gibi şöhretlerin bir yıllık hayatları için dahi, yüzlerce hatıra, mektup ve vesika mevcuttur. Hem de matbu ve tasnif

edilmiş olarak. Ne yazık ki bizde hatıra yazmak sanatına pek geç kıymet verilmiş, tarihî mektuplar ise asırlardanberi milyonlarca vesaik arasında çürüyüp gitmiştir. Bugün sayısı mahdut himmet erbabı, bin nâz-u naim ile gün ışığına çıkan tarihî vesikalar arasında bulabildikleri mektupları neşre çalışmaktadır. Hoş bu vesaiki bulmak ve neşretmekle de iş bitmiyor, onları bütün şartlariyle tâbi oldukları zaman ve mekân çerçevesinde kıymetlendirmek lâzım geliyor. Tek başına bir Kanuninin mektubu ne ifade eder? Onun, hangi tarihte, hangi şartlar altında ve kime yazıldığını bilmek, onu canlı bir vesika olarak dile getirmek lâzımdır. Fakat, bu hususta da himmet erbabının ahvali pek müsait değildir. Bir kere, Kudema hususî mektuplarına hattâ resmî vesaike de çok kere tarih koymamıştır. Bazan imza veya mühür kullanmadığı dahi vakidir. Türlü yazı şekillerini okumak, bazan zamanımızın en malûm bir kelimesini bile en okunmaz bir hale sokan ve âdeta ferdileşen imlâ şekillerini sökmek ve kavramak güçtür. Sonra, mektuplarda adı geçen tâli kıymette insan ve mevki adlarını çözmiye yarayacak tarih ve coğrafya lûgatlerimiz mevcut olmadığı gibi, bu vadide yazılmış yabancı eserler de arslan ağzındadır.

Bu şartlar altında tetkike çalıştığımız Hafsa Hatunun mektupları, Topkapı Sarayı Arşivindedir. Fakat, Arşiv Kataloğunda başka bir nâm altında gösterilmiştir.

Osmanlı tarihinin en meşhur iki hükümdarını birleştiren Hafsa Hatun hakkında, tarihlerimizde mevcut malûmat, ölümü dolayısiyle yazılmış birkaç satırdan ibarettir. Yalnız Hammer, bu haberi verirken Valde Sultan'ın güzelliği ile bihakkın meşhur olduğunu kaydetmektedir. Osmanlı Kaynaklarında, kadın şahsiyetlerin hususiyetlerine pek yer verilmediği düşünülürse, Hammer'in bu kaydı, yabancı elçi raporlarından almış olması muhtemeldir.

Hafsa Hatun, Manisa'da yaptırmış olduğu Cami ve sair binaların (1522) tarihli vakfiyesinde (Hafsa Binti Abdülmuin) olarak anıldığına göre, kul cinsidir.

Sultan Selim, malûmdur ki Şehzadeliğinde uzun müddet Trabzon Valiliğinde bulunmuş ve gençlik yıllarını bu şehirde geçirmişti. O yılların hatırası olan Hafsa Hatun da zevciyle müşterek hayatını umumiyetle bu şehirde imrar eylemiş ve Şehzade Süleymanı 1494 de Trabzon'da dünyaya getirmiştir. Yavuz, bu tarihte ancak 24 - 25 yaşındaydı. Hafsa hatun da her halde daha gençti.

Tarihî malûmata, mektuplara ve nadiren değişen teamüle nazaran, Şehzade Süleyman'ın Sancağa çıktığı 1509 yılına kadar, Hafsa Sultan'ın zevciyle beraber yaşadığına hükmedebiliriz. 1509 da Şehzade Süleyman, Büyük Pederi İkinci Bayazit tarafından Bolu Sancağına tâyin edilmiş, fakat Amasyada bulunan Şehzade Ahmet; "Bu oğlan benim yolum üzerinde neyler?" diye bu tayinden fena halde kuşkulanmış ve ihtiyar padişah nezdinde yaptığı teşebbüs neticesinde, Süleymanı Kırımda Kefe Sancağına naklettirmiş ve bu hâdise, Yavuz'un hayatında bir hareket noktası olmuştu. Tarihlerde pek çok misalini gördüğümüz gibi bir şehzade on beş yaşına girip bir sancağa tayin olununca umumiyetle annesini de beraber götürürdü. Netekim, Sultan Selim ve kardeşleri Ahmet, Korkut, Alemşah ve Şehinşâhın tayin edildikleri Sancak ve Eyaletlere annelerini de beraber götürmüş olduklarını bugün o şehirlerde mevcut ve bu hanımlar tarafından yaptırılmış eserlerin kitabelerinden takibetmek mümkündür. Hafsa Sultan, çok kuvvetli bir ihtimalle oğlu ile birlikte Kefeye giderken, Şehzade Selim de kendini tahta ulaştıracak olan şiddetli bir ölüm-dirim harbine atılmış ve bu mücadele üç yıl devam eylemiştir.

Bu çetin kavganın ilk safhasını kazanarak, 25 nisan 1512 de cülûs ettikten sonra, oğlu Süleyman gemi ile Kefeden İstanbul'a gelmiş ve bilâhare Manisa Vilâyetine tayin olunmuştur. İşte Hafsa Sultan'ın mektupları arasında, meali bakımından, en eskisi olan mektup bu tarihlerde yazılmış olmalıdır.

Sert bir hükümdara, çok hürmetkâr bir ifade ile yazılmış olan bu mektubun, resmî ve usulperest nikabı arkasından eski bir hayat yoldaşının acı fakat samimi sitemlerini sezmemek mümkün değildir:

"Padişah-ı Âlempenahın izdiyâd-ı ömr-ü azizine ve devam-ı saltanat-ı şerifine ki melce'i âlemiyandır, sadhezârân dua ve sena kıldıktan sonra, maruz-u nahife-i zaife budur ki, devletlû Padişah Hazretlerinin eyyam-ı devle-

(Devamı 789 uncu sayfada)

(*) Tarih Dünyası tarafından neşredilen "Osmanlı Sultanlarına aşk mektupları" eserini bu makaleyi yazdıkdan sonra okumak imkânını buldum. Osmanlı sarayının bir çok meçhullerine ışık tutan bu mektupları ayrı bir makalede tahlile çalışacağım.

Ansızın etrafılarında birçok cariyelerin bulunduğunu hissettiler. Masinissia doğruldu. Sesinin tonunu değiştirerek: "Ey Hasdrubal'ın kızı! Sükûnet bulunuz, dedi. Ne yazık ki, artık Massizlian'ların kıraliçesi olmıyacağım. İlâhlar, emellerinizi terviç etmemiştir.

Kadehi, eteğini öperek kıraliçeye verdi. Kıraliçe şunları mırıldandı: "Ona verdiğin son öpücük bu kadehin kenarındadır."

★

Tarihî resimler yapmada dünyanın en büyük şöhretlerinden olan Madonia, intihab ettiği mevzuları da bizzat yazar. Bu yazıyı, büyük sanatkârın tarihî resimlerde ne derece muvaffak olduğunu göstermek ve bir tarihî hikâye örneği vermek maksadiyle okuyucularımıza sunuyoruz.

KRAL MASİNİSSA İLE GÜZEL KRALİÇE SOPHONİSSİA'NIN MACERALARI

Matanya'dan çeviren: **Kâzım Sevinç Altınçağ**

Mağara çok serindi. Zaman zaman atların horultuları yorulmak bilmiyen bir çekirgenin durmayan hışırtısını ihlâl ediyordu. Methalde kuvvetli bir adamın gövdesi gözüktü. Hafifçe topallıyarak kısa adımlarla ilerledi. Elinde bir damlasını bile dökmek istemediği, su dolu bir miğfer tutuyordu. Mağaranın yerlerine geldiği zaman mırıldandı: "Buldum getirdim."

Yerde orta yaşlı iri vücutlu bir adam, başını bir eğere dayamış yatıyordu. Yanına zırhları düşmüştü. Bunlar okadar harab olmuştu ki, sökülmek için kopçalarını çıkarmaya hacet kalmamıştı.

Yarı çıplak vücudu yarasından akan kana bulanmıştı. O tecessüm etmiş bir dram ve facia idi.

Topallıyan adam cevap alamayınca, sözlerini tekrarladı: "Suyu getirdim. İçiniz. Temiz ve soğuktur. Hattâ gölgem onu güneşten korusun diye, arka arka yürüdüm, içiniz!"

Yaralı dermansızca kımıldadı. Dudaklarını iştiha ile miğferin ucuna götürdü. Bir yudum aldıktan sonra, birdenbire durdu ve sordu: "Atım ne olacak?"

"Atınıza merak etmeyiniz. Yakında çok su var. Ona da alırım."

"Yalan söylüyorsunuz. Bunu atıma veriniz!"

Suyu getiren hürmetle hastayı iknaa çalıştı ve muvaffak oldu. O içerken biraz su, yanan göğsüne döküldü ve çok tatlı bir kurtuluş duygusu uyandırdı.

Yaralı susuzluğunu giderdikten sonra diğeri doğruldu; ıztırap içinde atlara doğru gitti. O daha iyice yaklaşmadan, hayvanlar başlarını miğfere daldırdılar. Her birine ayrı ayrı su vermek mümkün olmadı. Bir iki saniyede bir damla su kalmamıştı. Bütün su, âdeta hayvanların içmeleriyle değil, nefes almalariyle ortadan kaybolmuştu.

Adam arkadaşının yanına döndüğü zaman, içinde hâlâ su var zanniyle çabalayan atların önünde bırakılmıştı. Meçhul adam hastaya sordu: "Kendinizi daha iyi hissediyor musunuz?" Buna başka bir sualle cevap verildi: "Dostumuz nasıldır? Onu gördünüz mü?"

"O çok iyidir. Sık bir çalılık buldu. Onun arkasından millerce ötedeki araziyi tarassut ediyor. Kalkanındaki deliklere kayış doldurdum. Kendisine de içinde yüzecek kadar su verdim."

"Fakat ayağınızın bu haliyle bu kadar suyu nasıl taşıdınız?"

"Ayaklara ehemmiyet vermeyiniz. Onlar daima şu iki şeyi yapar: Biri efendime hizmet etmek. İkincisi Syphax'ı Kartacaya kadar sürmek. Bunlar için bacağımda kan bulunmasına lüzum yoktur."

"Bütün mızrak uçlarını çıkardınız mı?."

"Hepsini değil. İblisler bunları öyle ince yapmışlar ki, bir tanesi duruyor."

Biraz sonra kan kaybetmeden ve yorgunluktan şef uykuya daldı.

Topal adam sürünerek dışarı çıktı. Miğfer beraberindeydi. Çekirge hışırtısı hâlâ devam ediyordu.

Mağaradaki adam Numidia kıralı Masinissa idi. O yenilmez bir muharipti. Kartacada aldığı talim ve terbiye, yaptığı seferler ve tecrübeler onu demir bir adam haline getirmişti. O vakta kadar en büyük düşmanı komşu bir kabilenin kıralı olan Syphax idi. Ona karşı siyasî sebeplerden başka hiçbir erkeğin affedemiyeceği bir kin besliyordu. Masianissa'ya nişanlanmış olan Hasdrubal'ın güzel kızı Sophonisba - kuvvetelrini Hasdrubal'ınkiyle birleştirmek şartiyle - Syphax'ın karısı olmuştu.

Masinissa rakip düşmanı yenmek için her şeyi yapmıştı. Fakat yenilmiş, bütün ordusu mahvolmuştu. Kendisi iki arkadaşiyle birlikte, mağarada gördüğümüz feci hale düşmüştü. Zavallı kıral yaralarının iyi olmasını beklemeden, ikinci bir ordu daha topladı. Fakat yine mağlûb oldu.

Masinissia nihayet Romalılarla ittifak etti. Artık Scipio'nun liderliği altında Roma ordusunun, intikam almak için gelmesini bekliyordu.

Nihayet muazzam bir çemberleme plânı hazırlandı ve klâsik Roma usuliyle mükemmel bir surette tatbik edildi. Kartaca müdafaası bozuldu ve Kartacanın etrafı bir demir çemberle kuşatıldı. Hasdrubal'la Syphax'ın kampları ateşe verildi ve müdafaa ordusu dağıtıldı. Kıral Masinissa, okadar beklediği "Kovalama" işini üzerine aldı. Syphax artık pençesi içinde idi. O doğru Cirta şehrine akın etti.

Artık şehir kapısında emir dinlenmiyordu. Dehşet içindeki mülteciler içeriye dalarak bütün maniaları ortadan kaldırıyordu. Haberler müthişti: Sitips düşmüştü. Satof alevler içindeydi. Mileum kâfi süratle boşaltılmadığı için, Masinissa'nın süvarileri şehri dehşet içinde bırakmıştı. Siguso'da yalnız birkaç hasta bırakılmıştır.

Massylian'ların payitahtı olan Cirta etrafındaki halkı kendine çekmişti. Fakat onlar, şehrin düşmesinin bir zaman meselesi olduğunu düşünememiştir.

Panik bir çılgınlık halini almıştı. Bir kısım halk içeri girmeye çalışırken, birçokları dışarı çıkmaya uğraşıyordu. Herkes dikkat içindeydi. Çocukların çığlıkları vaziyete zalimane bir eda veriyordu. Zenginler eşyalarını taşımak için her çeşit arabaları satın almışlardı; el arabaları bile mütevazı köşelerinden çıkarılmıştı.

Kral kalesinin ağır kapıları, ilâve kiriş-

Hükümdar muhteşem bir âbide halinde duruyordu. Atını sarayın esas medhaline uzanan basamaklara sürdü.

lerle kuvvetlendirilmişti. Fakat içerideki karışıklık dışarıdakinden fazla idi. Kıralın hazinedarları artık şerefli vazifelerini benimsemiyorlardı. Kıraliçeden emir beklemek de beyhudeydi. O, habercilerin Kıral Syphax'ın esir düştüğünü hıçkırıklar içinde anlattıkları dakikadan iitbaren emir vermekten vaz geçmişti.

Sadık muhafızlardan birçoğu şimdiden zırhlarını çıkarmıştı. Artık ümit kalmamıştı.

Ansızın, sanki harikulâde bir megafon bütün kudretiyle haykırmaya başlamış gibi, dışarıda şeytanî bir vaveylâ bütün havayı doldurdu. Kalenin içinde bulunan herkes endişeden kötürüm olmuş gibiydi. Herkese birer silâh verilmişti. Bu müdafaa karşısında âdeta bütün taarruz beyhude olacak gibi görünüyordu.

Fakat onlar yerlerinde uzun müddet kalamadılar. Süvarinin ilerlediğini görmek hepsini korku içinde bırakmaya kâfi geldi. Düşman Tucca tarafından ilerliyordu; bir kısmı Ampsaga'dan, diğerleri Sigus istikametinden akın ediyordu. Şehrin hiçbir tarafı emniyette değildi. Duvarların arkasından, ilerliyen sürünün trampetleri vâzıh bir surette işliyor ve herkesi nerede ve nasıl olursa olsun kapıların arkasına sindiriyordu. Nihayetsiz gibi görünen bir beklemeden sonra, dört nala koşan atların nal sesleri sokak kaldırımlarının çakılları üzerinde ilşemeye başladı. Durmadan sürü sürü askerler meydana çıktı. Bunların çoğu kıral sarayının istikametini tuttular. Sarayın kapıları mukavemetsizce açıldı.

Yalnız bir asker içeri girdi. Tekrar dönerek emirler verdi. Atlar methalin iki tarafında sıralandılar.. Generalin boynuzu öter ötmez askerler hizaya geldiler.

Nizamla yürüyen askerin arkasında Kıral Masinissa'yı takip eden atlılar görüldü. Kıralın üzengi üzerinde ahenkli bir surette sarsılmasından, zırhları binbir parıltı ve binbir sesle kımıldayor ve hükümdara muhteşem bir âbide hali veriyordu. Masinissia, tereddüt etmksizin atını sarayın esas methaline uzanan basamaklara sürdü. O attan inerken, kapı muhafızları dize geldiler.

Karanlık koridorlardan ona yol gösterildi. Kıralın yalnız olması saraydaki dehşeti biraz teskin etti. Yarı açık pencerelerden mütecessis gözler etrafa bakıp çekiliyordu.

Masinissa'nın aklını meşgul eden şey yalnız bukadar gayretten sonra başarılan zafer, elde edilen muazzam ganimet ve kazanılan siyasî zafer değildi. O, sadece insanî hisler içinde bulunuyordu. Birkaç sene evvel o Sophonisba'yı çocuk olarak bırakmıştı. Onun şimdi kadın olarak ne hal aldığını ancak hayalinde yaşatıyordu. Genç kız nişanlılığı kabul ettiği zaman, bütün taze kalbini tebessümü içine dökmüştü. Kıralın getirdiği acaip oyuncaklar, mürebbiyenin ayağına bağlı iplerinin çekilmesiyle kımıldadıkça, kahkahalar içinde kalıyordu.

Bu birkaç dakika içinde dimağında birçok hatıralar tazelendi. Az sonra sevgilisini et ve kan halinde, hayalinin canlandırmaya çalışacağı heyette görecekti.

Adımları yavaş yavaş askerî haşinliğini kaybetti. Büyük salona yetiştiği zaman serbest nefes almak için, biraz durdu. Kendine şaşıyordu. Büyük tehlikeler karşısında tüy-

leri kıpırdamadan duran, harb makinelerinin attığı korkunç taşları gülerek bir tarafa iten adamın kalbi niçin böyle çarpıyordu.

Bir adım sonra ikisi de yüz yüze geldi. Bir şey söylemediler. İkisi de vaziyete dalmış görünüyordu. Fakat hakikatte tekrar buluşmanın heyecanına kendilerini vermişlerdi. İkisi de hali mazi ile mukayese ediyordu.

Masinissa kırık bir sesle mırıldandı: "Sophokosia ne kadar güzel olmuşsun!"

O kendisine bir müddet baktı ve cevap verdi: "Babamı affedeceksiniz?"

Kıral bir adım ilerledi, öfkesine hâkim olamıyarak buna bir sualle cevap verdi: "Siz onu affediyorsunuz?"

Darbe ağırdı. Sophonisba kendini tamamiyle felce uğramış hissetti. Ansızın etraflarında birçok cariyeler bulunduğunu hissettiler. Masinissia doğruldu. Sesinin tonunu değiştirdi:

"Ey Hasdrubal'ın kızı! Sükûnet bulunuz! dedi. Ne yazık ki, size artık Massiylian'ların kıraliçesi diyemiyeceğim. İlâhlar emellerinizi terviç etmemiştir."

Sophonisba'nın gözlerinden sakınarak biraz ilerledi. Debdebeli bir eda ile kısaca hâdiseleri anlattı; Syphox'un esir edildiğini söyledi. Kalenin ve saray hazinesinin anahtarlarını istedi. Bundan sonra kıraliçe ile yalnız bırakılmalarını emretti. Kıraliçe, talihlerinin ne olacaklarını bilmedikleri için, müteredditt bekliyen saray halkını çıkarttı.

Uzun müddet sonra saray kapısı tekrar açıldı. Masinissa kızgın güneş altında bekleşen askerlerinin yanına döndü.

O günden itibaren hâdiseler süratle birbirini takibetti. Kıral çabucak Sophinisba ile evlenmesini tes'it etti. Fakat bundan sonra işler hem de onun umduğu gibi gitmedi. Roma ordusu kumandanı Scipio, Sophonisba'nın Romalılara düşman olduğunu biliyordu. Syphax'ın Roma dâvasını gütmesi hep bu güzel kız sebebiyledi. Şimdi o Masinissa ile evlenirse, onu da Romaya düşman yapacaktı. Bunun için Romalı kumandan bunların evlenmelerini terviç etmedi. Masinissa onu bu kararından çevirmek için her çareye baş vurdu. O kuvvetli bir adamdı. Fakat Scipio'da eğilmez bir irade vardı. Ona: "Saphonisba ganimetlerden bir parçadır. O da Romalılara aittir" haberini gönderdiler. Nihayet kıral

Roma orduları kumandanı Scipio

Romalılara baş eğmek mecburiyetinde kaldı. Çünkü bütün memleket onun elindeydi. Masinissa hayalinde Romadaki muhteşem zafer merasimini canlandırdı. Scipio zafer tacı başında, zafer arabasında ilerliyor, arkada ganimetler geliyordu. Güzel Sophonisba bunların önünde, düşkünlüğünü canlandıran mücevherler içinde ilerliyordu.

Kıral belkemiğinde soğuk bir titreme hissetti: Hiç kimsenin, Scipio'nun bile sevgilisini hakir görmemesini istedi. Az sonra bir haberciye bir şişe ile bir kadeh verdi ve ona güçlükle: "Sophonisia içer içmez kadehi bana getir!" dedi.

Sophonisia haberciye çok sual sormadı; kadehi doldurdu. Numidia askerinin gözlerini kapattırdı. O eğilerek güzel kadının etini öperken, kıraliçe şunları mırıldandı: "Masinissa, söyleyiniz. Ona verdiğim son öpücük bu kadehin kenarındadır!" ve tereddüt etmeksizin zehiri son damlasına kadar içti.

Kıraliçe ölürken, ayağa kalkmaya güç takat bulan Numidia askeri uzun bir müddet sonra Masinissa'nın çadırına yetişti. O hâlâ sevgilisini bir mucizenin kurtarmasını bekliyordu.

Kıral kadehi görünce, o vakte kadar içine akıttığı göz yaşlarını, hıçkırıkları arasına karışmaya bıraktı; ağladı, durmadan ağladı.

1 Haziran 1794 İngiliz - Fransız deniz muharebesini canlandıran tablo..

1794 İNGİLİZ - FRANSIZ DENİZ MUHAREBELERİ

Yazan: **M. Tayyar**

İngiliz ve Fransız menfaatlerinin çarpıştığı 18 inci yüzyılın sonlarında denizlerdeki hâkimiyetlerini iyice sağlamlaştırmak istiyen İngilizler; Fransadaki iç kargaşalıkları da fırsat bilerek Fransız sahillerini abluka altına aldılar ve Fransız iktisadî hayatına büyük bir darbe indirdiler. Zaten, ihtilâl içinde çalkalanan Fransada ticaret durmuş, kuraklık dolayısiyle iyi mahsul alınamamış ve umumî bir açlık tehlikesi başgöstermişti.

Bu tehlikeyi mümkün mertebe önlemek isteyen hürriyetsever Amerikalılar; Fransızların Amerika istiklâl savaşında kendilerine yaptığı iyilikleri unutmayarak hububat yüklü yüz gemiyi Fransaya gönderdiler ve bu kafilenin düşman eline geçmemesi için de Fransız donanmasının kendilerini karşılamasını istediler.

1794 Mayısında denize açılan 26 gemiden mürekkep Fransız donanması sahilden 400 mil kadar açıkta bu kafile ile buluştu. Durumdan haberdar olan ve düşmanına yapılacak yardımı önlemek isteyen İngiliz donanması da süratle Fransız donanması ile temasa geçti (24 Mayıs 1794).

Fransız donanmasına Villaret kumanda ediyordu. Bu zat; beş yıl evvel, yani ihtilâlin çıktığı 1789 da sadece bir kıdemli yüzbaşı idi ve henüz bir donanmayı sevk ve idare edebilecek tecrübeye sahip değildi. Emrindeki gemi kumandanları ise ticaret kaptanlığından veya gedikliden yetişme idi. Muharebe seyri hakkında hiçbir fikir ve malûmatları yoktu. Askerlere gelince, onlar da o kadar devşirme ve gemiciliğe o kadar yabancı kimselerdi ki düşmanla muharebe etmek şöyle dursun, anavatan sahillerinde balıkçılık edecek kifayetleri

bile yoktu. İlk defa olarak bir harp gemisinin bordasında bulunuyorlardı. Cumhuriyet Bahriyesinin subayları dahi tecrübeden ziyade cesaret sahibi kimselerdi.

İngiliz donanmasına 65 yaşındaki ihtiyar deniz kurdu, Amiral Hood kumanda ediyordu. Hood, bu yaşa gelinciye kadar denizlerde pişmişti, her bakımdan bir donanmayı sevk edebilecek bir olgunlukta idi. Emrindeki subay ve askerleri; cesur, gemiciliğe âşina ve mesleklerinin ehli kimselerdi. Üstelik Cumhuriyetçilerin aleyhinde olan kral taraftarı tecrübeli birçok Fransız subayı da İngiliz donanması hizmetine girmiş, Cumhuriyetçi kardeşlerine karşı İngiliz gemilerinde cephe almışlardı.

İngiliz donanmasının üstünlüğü aşikârdı. İlk temasta Fransız donanması Amerikan kafilesinden ayrı düşürüldü, bir kaç top düellosu oldu. Uzak bir mesafeden yapılan atışlardan bir netice çıkmayınca sisten faydalanan Fransız donanması; Amerikan kafilesinin selâmeti için dokuz gemiyi kafile refakat gemileri olarak arkalarında bırakıp rotasını kuzeye çevirdi ve bir kaç gün ortadan kayboldu. Fakat, Amiral Hood; Fransız gemilerini yakalamağa muvaffak oldu, 1 Haziran 1794 te tekrar karşılaşan her iki donanma mukadder olan nihaî muharebeyi yaptılar.

Tarafeyn kuvvetleri sayıca müsavi olup 17 şer gemiden ibaretti. Personaline güvenip de hücum fikrini aklına koyan Hood, gemilerini rüzgâr üstünde tutuyordu. Maksadı, borda hattı teşkil ederek düşmana hücum etmek ve her bir İngiliz gemisini iki Fransız gemisi arasına sokmaktı. Bu gayenin tahakkuku için gereken emirleri verdi. Hattın güney tarafında bulunan İngiliz gemileri vazifelerini tam mânasiyle ifa ettiler: Fransız hatlını yardıktan sonra rüzgâr altına geçip münferit Fransız gemilerini aralarına sıkıştırarak batırdılar. Bu muharebe de birçok Fransız gemisi hasara uğradı, hattâ bir kısmı direklerini kaybettikleri için geri kalan 5-6 Fransız gemisi tarafından yedeğe alınarak muharebe sahasından çıkarıldılar. Amiral Hood, çok yorgun düştüğü için geri kalan Fransız gemilerini takip edemedi. Eğer takip etmiş olsaydı bütün Fransız donanmasını mahvedebilirdi. Batırılan Fransız gemileri yedi tane idi, bilhassa, bunlardan Vangeur'un batırılışı çok enteresandır.

Vanguer, üç İngiliz gemisi tarafından çevrilmiş, şiddetli bir top ateşine tutulmuştu. İngilizler gemiyi kolayca zaptedebileceklerini zannettiler. Fakat, Vangeur düşman eline düşmektense saatlerce düşmana mukavemet ettikten sonra sulara gömülmeyi tercih etti. Armaları parçalanmış bir halde yana yatan gemi su alırken, vatan aşkı ile galeyana gelen Cumhuriyetçiler; İngiliz subaylariyle kralcı Fransız subaylarının kullandığı bataryaların şiddetli ateşiyle sarsılan grandi ana direğine tırmanıp gemilerini renkli sancaklar ve Cumhuriyet bayraklariyle süslediler ve Vanguer batıncıya kadar "Kahrolsun kralcılar! Kahrolsun düşmanlar! Yaşasın Hürriyet! Yaşasın Cumhuriyet!" diye bağırarak dalgalara gömüldüler. Bu hazin sahnenin en acıklı tarafı, İngiliz gemilerinde bulunan kral taraftarı Fransız subaylarının Vangeur'deki Cumhuriyetçi vatandaşlarını ateşe tutmaları ve onların köpüklü dalgalar arasında boğuluşunu içleri sızlamadan seyretmeleri idi.

Cumhuriyet Bahriyesinin kahramanlığı ve cesareti daima İngiliz bahriyesine karşı muzafferane bir mukavemet göstermiş, bu mukavemet sayesinde serbest kalan Amerikan kafilesi hububatlarını rahatça Fransız limanlarına boşaltabilmişlerdir. Bu suretle Fransız gayesi tahakkuk etmiş; yani hububat, açlıktan kırılan Fransız halkına yetiştirilmişti.

İngilizlere gelince; onların da tabiyevi gayesi tahakkuk etmiş, zafer kazanılmış, ve deniz hâkimiyetlerini bütün Avrupaya kabul ettirmişlerdi. Bu yüzden 1 Haziran günü İngiliz halkınca mukaddes bir gün addedilir, ve bugün daima hürmetle yadedilir.

Gelecek sayılarımızda

Halk edebiyatında Edirne Vakası (Mehmet Halit Bayrı), Kahirenin Sebilleri (Mısır Kral sarayı Türkçe Kısmı Şefi ve Mısır Tarih Kurumu Âzasından Mahmut Nef'i), İslâmiyetin kabulünden itibaren Türklerin kullandıkları takvimler ve bu takvimlerdeki ay adlarının menşei (Resuhi Baykara), İstaklâl Harbinin kahraman şehidi Yıldırım Kemal (Nejat Yıldırım Kemal.

Ölümünün 677 nci yılı münasebetiyle:

Mevlâna Celâleddin-i Rumî

Pakistan Büyükelçisi Sayın Mian Beşir Ahmed'in Ankaradaki konferansından hulâsa.

Geçen sene bugünlerde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi konferans salonunda Pakistan Büyükelçisi sayın Minan Beşir Ahmed, Mevlâna Celâleddin-i Rumî ve Pakistanlı İkbal hakkında bir konferans vermiş ve bu defa da 677 inci ölüm yılı münasebetiyle Mevlâna Celâleddin-i Rumî hakkında yine aynı yerde kıymetli bir konuşma yapmıştır. Bu yazı, o konuşmanın bir hülâsasıdır:

Mevlânâ Celâleddin-i Rumî, 1207 senesi eylûl ayında Balh şehrinde doğmuştur. Babası, Balh'de şeref ve itibar sahibi olan Mevlânâ Bahaeddin'dir. Bir rivayete göre Mevlâna Celâleddin-i Rumî 2:5, diğer bir rivayete nazaran 12 yaşında iken ailesi, uğradıkları haset ve hoşnutsuzluk ve Mogol istilâsı gibi sebeplrele Balh'ı terke mecbur olmuştu.

On beş, on altı sene Balh'ten Nişabur'a, Bağdad'a, Mekke'ye, Malatya'ya, Lârende'ye (Karaman) ve daha birçok yerlere giderek binlerce kilometre kateden Mevlânâ ailesi, nihayet 1288 tarihin de Konya'da yerleşmişti. Konya'ya gel-

Mevlânâ Celâleddin-i Rumî'nin bir minyatürü

dikten üç sene sonra babası ölmüştür. Rumî, ilk mistik bilgisini âlim babasından, sonra da onun değerli talebesi Burhaneddin'i Muhakkak (1232-1240) dan aldı. Mevlânâ Haleb'i ve Şam'ı ziyaret etti. Muhtelif ilimleri öğrenebilmek için herkesten ve her yerden istifadeye çalışıyordu.

1240 da Muhakkak'ın ölümünden sonra Mevlânâ'ya şeyh unvanı verildi. O, hakikatin arayıcısı olarak bütün hayatını bilgi edinmekle geçirdi. Arkadaşları ve dostları arasında ruhaniyete kabiliyet gösterenlerle meşgul olurdu. Bilhassa onlardan üçü dikkate değer.

Mevlânâ'nın en eski ve kıymetli dostu Şemsi'i Tebrizî idi. Mevlânâ bütün diva-

Bu resim, Topkapı sarayı Müzesi ressamı Abdullah Çizgen tarafından Mevlânâ'nın türbesinde yapılmış büyük mikyasta yağlı boya bir tablodur. Kıymetli ressam, Abdullah Çizgen, Mevlânâ'nın türbesinde 2 tane (Mevlânâ'nın huzurunda) 2 tane yeşil kubbenin içi, bir tane gümüş kapı, bir tane de Mevlevî hücreleri olmak üzere altı tablo yapmıştır.

nını bu aziz dostuna ithaf etmişti. Bu müstesna şahsiyetin, bugün de esrarengiz liğini muhafaza eden kaybı, Mevlânâ'nın hayatında, oğlu Sultan Veled tarafından tasvir edilen, büyük bir ruhî ihtilâl meydana getirmişti.

Al - Falâki'ye göre, Mevlânâ, daha sonraları sema'larının akisleri ve şarkılariyle meşhur olan Mevlevî tarikatini, Şemsi'i Tebrizî'nin hatırası için kurmuştur. Şemsi'i Tebrizî'nin ölümünden birkaç sene sonra, 1252 den 1259 a kadar halifesi olarak vazife gören Salâheddin isimli bir kuyumcuya bağlandı. Muhtemel olarak 1259 da onun yerine geçen Hüsameddin, Mevlânâ'nın ölümüne kadar kâtibi ve meşhur mesnevisinin hattatı olarak çalıştı. Bilindiği gibi Mesnevî, Hüsameddin hakkında son derece müşfik sözleri ihtiva etmektedir.

Mevlânâ'nın hatırşinaslığı, sadakatı, dostluğu ve hakikate olan sevgisi o kadar büyüktü ki, her ilim adamını kendi mürşidi addeder, her dostu ve müridini bir müşavir ve meslekdaş sayardı. İnsanların en basitinde bile ahlâkî fazilet izleri arayıp, kendisini kimseden üstün görmemek, büyük ve samimî bir adamın başlıca vasfıdır.

İşte Rumî'yi Müslüman dünyasının en parlak yıldızı ve birçok Müslüman milletler nezdinde hususî alâkayı mucib bir mihrak noktası haline gelmesini sağlıyan vasıflar bunlardı. Yıldızlar ve ay bütün dünyaya geceleri ışık neşrederler. Dolayısiyle, Rumî'yi herkes tarafından sevilen bir Dünya vatandaşı olarak vasıflandıramaz mıyız?

Mevlânâ'nın edebî eserleri arasında, "Divan-ı Şemsi-i Tebrizî", "Mesnevî" ve "Rubaiyat" hususî bir alâka çekmektedir. Mesnevî'nin ilk "defter" i yani kitabı 1258 - 1261 seneleri arasında, ikincisi 1263 de ve diğer dört kitab da, ölüm tarihi olan 1273 senesine kadar ikmal edilmiştir. Divan-ı Şemşi-i Tebrizî 2500 gazel Mesnevî ise 25.000 beyit ihtiva etmektedir.

Rubaileri aşağı yukarı 1600 kadardır. Batılı bir mütehassısa göre, edebiyat ve sanat bakımından Divan'ın kıymeti Mesnevî'ye nazaran daha büyüktür, fakat bugüne kadar, fazla alâkaya mazhar olmamıştır. Şarklı bir münekkit Mesnevî'nin üslûbunu son derece karışık ve ağır olarak vasıflandırmaktadır. Maamafih, Mesnevî herkese, kabiliyetine göre bir şeyler verebilen büyük bir ummana benzer. Hem sakin hem fırtınalıdır. Bir taraftan, bu denizin üzerinde kuşlar yüzerken, derinliklerinde inciler saklı bulunmaktadır. Dünya muğlâktır; hayat ve hayat-ı beşer de öyle değil midir? Peki, bu portrelerin basit güzelliği muğlâk olmaktan nasıl kurtulabilir?..

(Sonu 788 inci sayfada)

Sağda beşinci sekbanbaşı, ortada ve solda ekmekçi babanın mezar taşları.

İstanbul Mezarlıklarında Fatih'in Adamları

Yazan: Cemalettin Server Revnakoğlu

Ekmekçi Baba (Ekmekçibaşı Hacı Muhammet Muhittin Efendi) «İsa Efendi» adında bir zatın oğludur. «Edirnekapı» da, «Acıçeşme» de, yakın zamana kadar kendi namiyle büyük ve eski bir mahallesi mevcut bulunan «Hacı Muhittin Efendi», yahut «Mehmet Çelebi», «Hadika» nın söylediğine ve taşında okunduğuna göre, Fatih Sultan Mehmed'in ekmekçibaşısıdır. «Reisül-Habbazîn» unvanını haiz bulunması, onun ekmekçibaşı ve reisi olduğunu da bildiriyor.

Yaptırdığı küçük ahşap camisinin inşa tarihi olan 874 Hicret yılnıda göçerek mihrabının önüne gömülmüştür. Bugün hâlâ ziyaret edilmekte olan küçük, toprak türbesi, Edirnekapısı içinde, eski taksimlere göre yine kendi adiyle söyleenn «Hacı Muhittin mahallesi» nde, «Aciçeşme», yahut «Acımusluk» caddesi üzerindedir. Son teşkilâttan sonra buraları «Hatice Sultan mahallesi» adını almış, türbenin bulunduğu tramvay caddesine de, «Fevzipaşa Caddesi» denilmiştir.

Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan'ın İstanbulun en yüksek bir yerinde, Koca Sinan'a yaptırdığı meşhur ve pek kıymettar camii şerifle beraber meydana getirilen aynı cadde üzerindeki Çifte Hamam'ın alt yanında, bundan 60 yıl önceye kadar bir kısım harabesi görülen Hacı Muhittin camii şerifi de, (1142) senesi Muharreminde Balattan çıkan ve üç gün, üç gece sürerek Marmara kıyılarına kadar uzanan Büyük Balat Yangını'nda, tamamiyle yanmış, tekrar yapılmış ise de basit bir şekilde olduğundan yarım yüzyıldan biraz sonra çatısı çökmüş ve nihayet yıkılmıştır.

O zamandanberi boş bulunan arsasını, şimdi bir otomobil tamirhanesi ile büyük bir ardiyenin işgal etmekte olduğunu görüyoruz.

Kısa bir müddet Nakışbendiye usulü icra edildiğinden Acıçeşme tekkesi veya zaviyesi denilen, mahalle çocukları için arkasındaki geniş sofada, bir de Sübyan mektebi ayrılmış olan bu camii şerifin hizmetinde, kıymetli ve maruf şahsiyetler vazife almışlardır. Bir rivayete göre; onsekizinci asrın en büyük musiki adamı, meşhur «Buhurîzade Mustafa Itrî'nin», (vefatı: 1124 H.) burada imamlığı ve mektep hocalığı vardır. Hattâ bayram tekbirleriyle, cuma salâlarını, mukaddes emanetlerin ziyaretleri sırasında okunulan «Salât-ı ümmiye» bestesini, keza camilerde müezzinlik usulünün, muayyen şekilde tertiplenmesi, tesbih duası, orta âmin, mevlidi şerifin bahirle-

riyle teravih namazında, her dört rek'atte bir makam değiştirmek usulü, çocuklara kolayca Kur'anı Kerim öğretmek için konulan ve bugüne kadar hâlâ tatbik edilmekte olan didaktik «melodi» ler gibi esaslı metotlar, Itri Efendi'nin buradaki imameti sırasında, lüzum görülerek yapılmıştır.

Camii şerifin son imamı ve mektebinin hocası merhum Hacı Mehmet Efendi de, burada uzun yıllar vazife gördükten sonra şimdiki Acıçeşme tramvay durağının bulunduğu yerdeki fevkani Hatice Sultan Mektebine geçerek her iki yerde bir hayli talebenin feyizlenmesine sebep olmuştur. Edirnekapı ve civarı halkı, bu mübarek insanı daima saygı ile anar. Takribî olarak Balkan Harbi sıralarında irtihal etmiştir. Oğlu Saffet Bey de, şair imiş. «İmam'ın Saffet» denilen bu değerli halk şairi elinde sazı ile şiir söyler, semâi, destan, koşma, yıldız, mâni, divan okur; güzel sesiyle, nükteleriyle bulunduğu meclislere revnak verirmiş.. Daima beklenen ve pek sevilen bir genç olduğundan semâi kahvelerinde kendisini, zurna ve çifte nâraile karşıladıklarını, herkesten saygı ve sempati gördüğünü, hâlâ dinliyoruz.

«Hadika» da, Hacı Muhittin camii şerifi için bulabildiğimiz malûmat, şundan ibaret:

«... Bânisi, Fatih Sultan Mehmed'in ekmekçibaşısıdır. Kabri mihrap önündedir. Mahallesi vardır.

Aynı sözleri tekrar eden «Sicilli Osmani» de, ise, fazla olarak:

«Nevbahar mescidi dahi, anındır..»

Denilmekte..

Bu camii şerif, Haseki civarında, eski Avratpazarı denilen yerde, bugün hâlâ mevcut bulunan Nevbahar mahallesi'nde idi. Önceden mescit olarak yaptırılmış, sonra harap olmuş; Kanuni'nin zevcesi Haseki Hurrem Sultan, (946) da, Aksaray'dan Silivrikapı'ya giden cadde üzerindeki kendi camisini yaptırırken arta kalan malzeme ile burasını da tamir ettirmiştir. Nevbahar adında güzel ve sevgili bir cariyesinin ricası üzerine yaptırmış olduğundan camii şerif, onun ismiyle şöhret almış ve (1157) Hicret yılında Halep valisi iken vefat eden Sultan Mahmut'un vezirlerinden Şehit Ahmet Paşa da, bu mescide minber koyup, vazife tâyin eylemiştir. Fakat Hadika»nın, bu maddeyi yazarken; **«.. Banii evvel Muhittin Efendi dahi, anda metfundur..»** demesi, bir zühulün neticesi olabilir.

Son Cibali yangınında yanıncıya kadar mahalle camisi olarak kullanılan bu eski, meşhur mâbedin yeri, şimdi Taşkasap'ta, Millet Caddesi adını alan tramvay caddesi üzerinde, Haseki imaret'ne çıkan Sami Paşa sokağı'nın sağında ve köşe başında idi. Küçük arsasının yanında, bugün 207/1 ve 207/5 numaralı marangozhane ile bir bakkal dükkânı görüyoruz.

Seyyid Abdülkadir Dede'nin mezarı

★

Edirnekapı'daki Hacı Muhittin camii şerifi, yıkıldıktan sonra **«Ekmekçi Baba»** nın mihrap önüne rastlıyan türbesi, açıkta kaldığından üzeri sonra kapatıldı. Şimdiki Fevzipaşa Caddesi'ne gelen ön tarafı da; yeşil, tahta parmaklık içine alınıp ziyaret penceresi haline getirilmiş olduğundan başucundaki büyük camlı fenerde, ve bu parmaklığın önünde, geceleri sıra ile mumlar uyandırılmaktadır (1). Ziyaret esnasında somun veya ekmek adandığı da olur.

Yerden biraz yüksekte olan mezarının etrafını düzenlemek, içinin temizliğini muhafaza etmek gayesiyle, içerisini tuğla ile çeviren bazı hayır sahipleri, yine hasenat işliyorum sanarak üst üste sürdükleri boyalarla harflerini arasını doldurmuşlar ve görünmez hale getirmişlerdir. Aşağı kısmı da harçlı, sıva ile toprağa gömerek tarihi gösteren en lüzumlu yerini, küçük beton kuşakla örtmüş ve körletmiş olduklarından bu hayır e-

(Sonu 790 ıncı sayfada)

---

(1) Ecdadımız ve eski zarif insanlar, mumu yakmak» yerine «uyandırmak» kapıyı kapamak yerine de «kapıyı çevirmek», yahut «şırlamak» tâbirlerini kullanırlardı ki, güzel ve ârifanedir.

İSTANBULDA YENİÇERİ KULLUKLARI

Yazan: **Prof. Dr. A. Süheyl Ünver**

1241 (1826) da İkinci Sultan Mahmut tarafından kaldırılan yeniçerilikten sonra İstanbulun inzibatını temin etmekle vazifedar olan ve yeniçeri ağalığına bağlı olan âdeta yeniçeriliğin birer kolu gibi sayılan kulluklar da kaldırılmış ve yerlerinde yeni yaptırılan ve eskiden kalıp da tamir edilen karakol (Karavul) lar tesis edilmiştir.

Yeniçeri kullukları diye anılan bu eski inzibat dairelerinin bulundukları semtleri ve hattâ yerleri bilmiyorduk. Yalnız Kalyoncu kulluğu gibi bilâhare bir semt ve hattâ mahalleye alemolmuş isimlerine pek az rastlıyorduk. Bir de bundan 144 sene önce İstanbulda İkinci Sultan Bayezid'in yaptırdığı su yollarını gösteren haritada İstanbulun hemen yarısında mevcut kullukların bir kısmının yerlerinin işaret edilmiş olduğunu gördük (1). Buradan çıkardığımız yerlerdeki kullukları böyle sıralıyabiliyoruz:

Edirnekapı hamamı karşısı, Karagümrüğe varmadan Edirnekapısı caddesi üzerindeki köşe başında Fatih camii avlusunda şimdiki karakol yerinde, Fatihte Atpazarı altında, Çırçırda Çukurçeşme berisinde tam Zeyrek camii kapısı karşısında, Saraçhanebaşında Bozdoğan kemerinden Zeyreğe giderken Tezgâhçılar camii karşısında eski odalarda, Nuruosmaniye camiinin Cağaloğlu tarafında kapı karşısında, Bayezit hamamı yukarısında Sırmakeşhane karşısında, Bayezid meydanı ortasında, Bahçekapısı yanında.

Başvekâlet arşivindeki muhtelif araştırmalarımız esnasında M. Cevdet tasnifi Belediye dosyasının N. 1929 da kayıtlı vesikanın özetinde: (Yeniçeri kulluklarında, eski ve yeni odalarda mevcut 48 tulumbanın tecdidi) kaydını bulunca vesikayı getirttik. 19 Ramazan 1225 (1810) tarihini taşıyan bu vesikadan tulumbalarından bahsetmiyerek (2) İstanbuldaki yeniçeri kulluklarının, eski ve yeni odaların birer inzibat merkezi halinde bulunan sayılı kapılarının şöyle bir listesini çıkardık:

Cebe ali. Bâbı ayazma. Ayvansaray. Yenikapı (der vakfı cihandârî) Balıkpazarı. Ayasofyai kebîr. Acıçeşme. Lâtifpaşa. Kapanî dakik. Bâbı.. . Bâbı Edirne. Bâbı Top. Bâbı Mevlevihane. Bâbı Silivri. Bâbı Lanka. Bâbı Samatya. Bâbı Kulei heft. Bâbı Fener. Bâbı Zindan. Bâbı çardak. Sultanselim. Mercan. Halıcılar köşkü. Yedikule tabakhanesi. Koca Mustafa. Altı mermer. Yenibahçe. Avratpazarı. Alipaşâyi Atîk. Karagümrük. Salmatomruk. Kadıçeşmesi. Saraçhane. Macuncu. Hasköy. Galata. Üsküdar. Sarıgüz. Parmakkapı. Atpazarı. Eyubu Ensari. Altmışbir kapısı. Doksan beş kapısı. Kırkdört kapısı. Elliiki kapısı. Ellialtı kapısı. İkinci kapısı. On üç kapısı.

Bu liste bize İstanbulda yeniçerilerin idaresinden dolayı yeniçeri kullukları olan eski karakolların yerlerini gösteriyor. Esnafın bulunduğu ve halkın kesîf olarak oturdukları semtlerde bu kulluklar daha çoktur. 140 sene önceki harita ile bir kısımlarının yerlerini karşılaştırabildiğimiz bu listede bugün bu isimlerle kullanmadığımız bazı semt ve mahalle adlariyle karşılaşmamız da daha bir buçuk asır geçmeden İstanbulda olan yer ve isim değişikliklerini göstermesi itibariyle dikkate değer.

Meselâ bugün yeniçerilikle alâkası olan Altmışbir kapısı, Doksanbeş kapısı, Kırkdört kapısı, Elliiki kapısı, Ellialtı kapısı, İkinci kapısı, Onüçüncü kapısı yerleri isimleri artık tarihçe yapıyor. Şimdi buralara başka isimler verilmiştir. Meselâ eski odalara giden Altmışbir kapısı yeri Şehzadebaşında Fevziye caddesi başıdır ki şimdi onun sağında eczahane vardır. Solunda da önünde bu Altmışbir kapısı solunda Osman baba türbesile arkasında Fevziye kıraathanesi vardı. Kırkdört kapısı da arkasında Çukurçeşmeden eski odalara gidilen diğer bir kapıdır.

Diğer kapılar Yenibahçede Eski odalara gidilen kapılar arasındadır ve ayrıca müstakil yeniçeri kışlaklarına aittir. Şimdi listenin diğer kulluklarin bulundukları semtlerden bahseden kısımlarında bugün kullanmadığımız isimler vardır. Bir defa eskiden de Bâbı Samatya. Bâbı kal'ayi heft.. demezdik. Bunlar her

SADRAZAM HALİL RİFAT PAŞANIN Oğlu Ahmed Beyin Avrupaya firarı

Şimdiye kadar neşredilmemiş ve asılları hiçbir arşivde bulunmıyan vesikalara dayanarak hazırlanmış olan bu seri yazı, Paris Sefiri Salih Münir Paşanın küçük kardeşi tarafından kaleme alınmıştır.

Yazan: AZİZ ESENBEL

Sadırazam Halil Rifat Paşa merhum namusu mücessem, necip, merhametli büyük bir insandı. Birçok valiliklerden sonra dahiliye nazırı olmuş daha sonra da sadarete getirilmiştir. Pederim Mahmud Celâleddin Paşa Nafia nazırı olarak Halil Rifat Paşa kabinesine girmişti. Birbirlerine karşı büyük saygı ve sevgi ile bağlı idiler. Pederimin vefatından sonra bize karşı gösterdiği alâka ve teveccühün hatırasını minnetle yadediyoruz. Merhumun iki oğlu vardı. Büyük oğlu Cavid Bey düşmanları tarafından katledilmişti. Küçük oğlu Ahmed Bey Halil Rifat Paşanın vefatını müteakip Avrupaya firar etmişti. Bu firar hâdisesi İkinci Abdülhamid'in canını sıkmış ve siyasî mahiyet vererek Ahmed Beyin avdeti için çok uğraşmıştı. Bu hal, Halil Rifat Paşa ailesi için de daimî bir endişe ve üzüntülere sebep oluyordu.

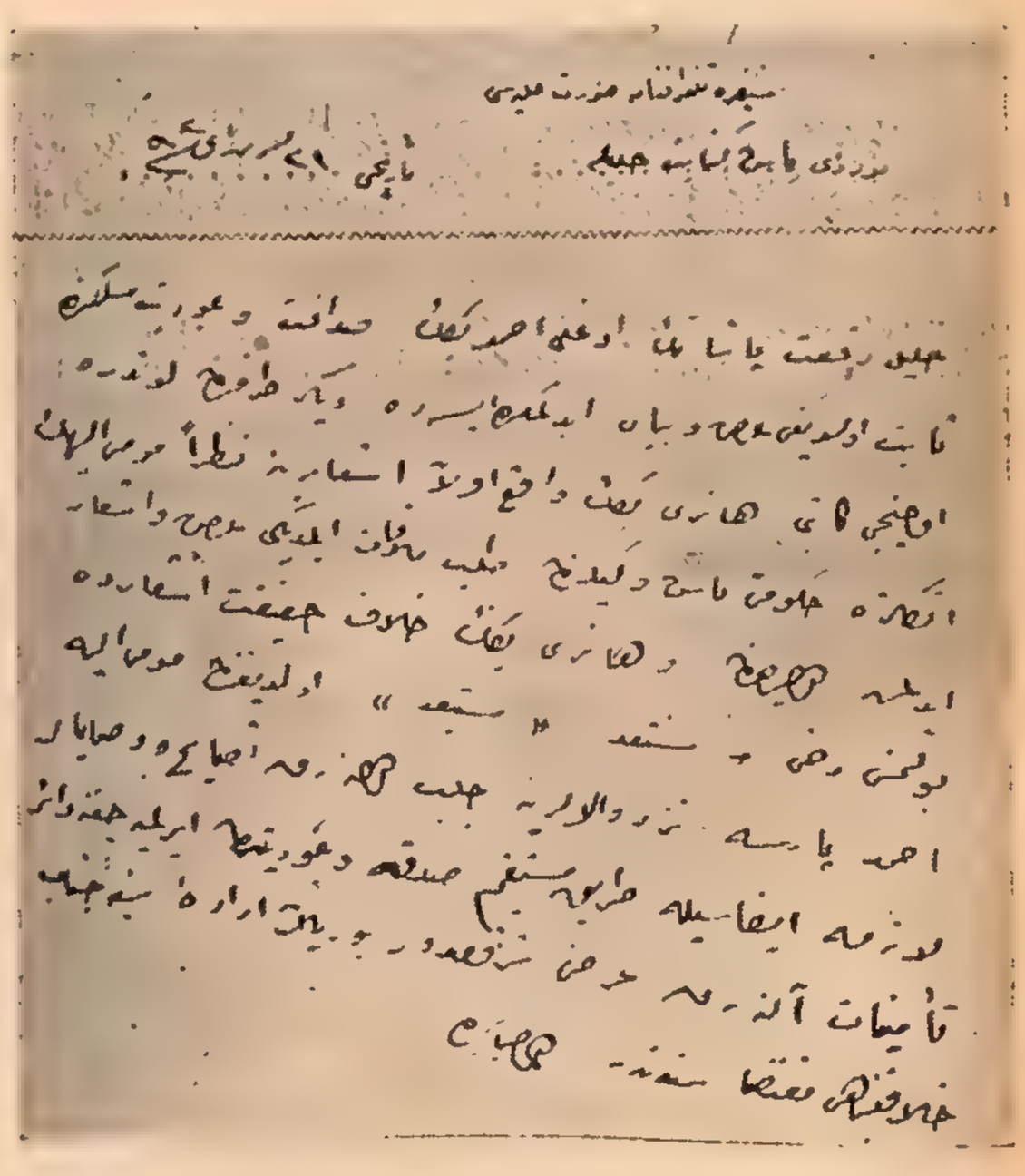

Abdülhamid'in Paris sefirine gönedrdiği şifrenin metni

14 Teşrinisani 1902 tarihinde Yıldız sarayından biraderim Salih Münir Paşaya şu şifre gelmiştir:

(Sadrı sabık Rifat Paşa merhumun mahdumu olup Pariste Tahran otelinde bulunduğu haber verilen Binbaşı Ahmedin bilâ mezuniyet İstanbuldan müfarekatından sonra Viyanadan Zatı Hazreti Şahaneye arz ve takdim olunmak üzre irsal eylemiş olduğu arizada arzı ubudiyet etmiş ve azimetinde esas gençlik saikasiyle bir Avrupalı kadınla

---

ne kadar böyle yazılıyorsa da halk ve İstanbullular Samatya kapısı ve Yedikule kapısı derlerdi

Bugün biz Ayazma, Lâtifpaşa, Çardak, Avratpazarı, Alipaşâyi Atîk yerlerini biliyorsak da bu isimlerle çağırmıyoruz. Büyük Ayasofyadan ayırd için Küçük Ayasofya diyoruz, fakat Ayasofyaî kebîr ismini aslâ kullanmıyoruz. O zaman bu fark aranıyor ve kullanılıyor. Kapanı Dakika Unkapanı diyoruz. Halıcılar köşkü yerine Halıcılar, Alipaşâyi Atîk'e sadece Atikali, Sarı güz'e Sarıgüzel demekteyiz.

Bu vesika bize çok şeyler öğretiyor, kulluklar, isimleri kaybolan ve değişen semtler ve mahalleler ve yerler, onlarda bulunan yangın tulumbaları, hem de bugün 144 sene önceki kısa bir zamana ait. Bu gibi etüdler çoğalınca İstanbulun her asırdaki portrelerini çizerek canlandırmak kabil olacaktır.

münasebeti olduğu anlaşılmış olmağla beraber pederi merhumu müşarünileyhin emekdarlığına ve validesinin ihtiyarlığına merhameten kendisinin hakkında bir şey emrü ferman buyurulmamıştı. Bu kere ikinci defa olmak üzere gönderdiği arizada mugayiri sadakat ve münasebetsiz birtakım makalât olmasiyle kendusini nezdi valâlarına davet olunarak buralarının ve pederinin vefatından sonra rütbesinin terfii ve yaveranı hazreti şehriyari silkine ve huzuru mülûkâneye kabulü ki hakkında sezavar buyurulmuş olan bunca niam ve inayetin hakkı şükranının ihtarından sonra işbu ikinci arizayi tashihan arzedeceği bir üçüncü arizanın vüsulüne kadar Padişah Hazretlerinin Rifat Paşa merhumun emekdarlığına merhameti sinei melükâneleri icabı âlisinde olmak üzre müsaadei seniye'i şahaneleri ferman buyurduklarından bilistifade hatayi vâkii itirafla arzı sadakat eylemediği takdirde mezkûr ikinci mektup divanı harbe havale olunarak lâhik olacak hükme göre hakkında icabeden muamelei kanuniyenin ifası ve silki askerîden tard ile beraber rütbe ve nişanlarının alınması icabedeceği cihetle işbu telgrafın kendusune okunması ve yazmış olacağı üçüncü arizanın arzı ve takdimi ve bir de evvelce yazdığı arizada seray bendegânından birinin ihtarı ile Avrupaya gitmiş olduğunu beyan eylemiş olduğundan kendusune bu yolda tavsiyede bulunan kim olduğunun dahi zatı valâlarına söylemek istemediği halde mazrufen arzı hususunun tebliğ edilmesi iradei padişahidir.)

Bu şifreden bir hafta sonra saraydan ikinci bir şifre Paris sefaretine geliyor:

(21 Teşrinisani 1902 Halil Rifat Paşanın oğlu Ahmed Beyin sadakat ve ubudiyet mesleğinde sabit olduğu arz ve beyan edilmekte ise de diğer taraftan Londra üçüncü kâtibi Hanri Beyin vâki olan iş'arına nazaran mumaileyhin İngiltere hükûmeti başvekilinden talebi mülâkat arz ve iş'ar edilmiş olduğundan ve Hanri Beyin hilâfı hakikat iş'arda bulunması dahi müstebad olduğundan Ahmed Beyin Parise nezdi valâlarına celbt olunarak nesayih ve vesayayi lâzıme ifasiyle tariki müstakimi sidku ubudiyetten ayrılmıyacağına dair teminat alınarak arzı şerefsüdur buyurulan iradei padişahi mükteza-sındandır) denilmektedir.

İkinci Abdülhamid Ahmed Beyin İngiliz başvekili ile mülâkatta bulunmasından korkmuş olup bunun imkânı olamıyacağını

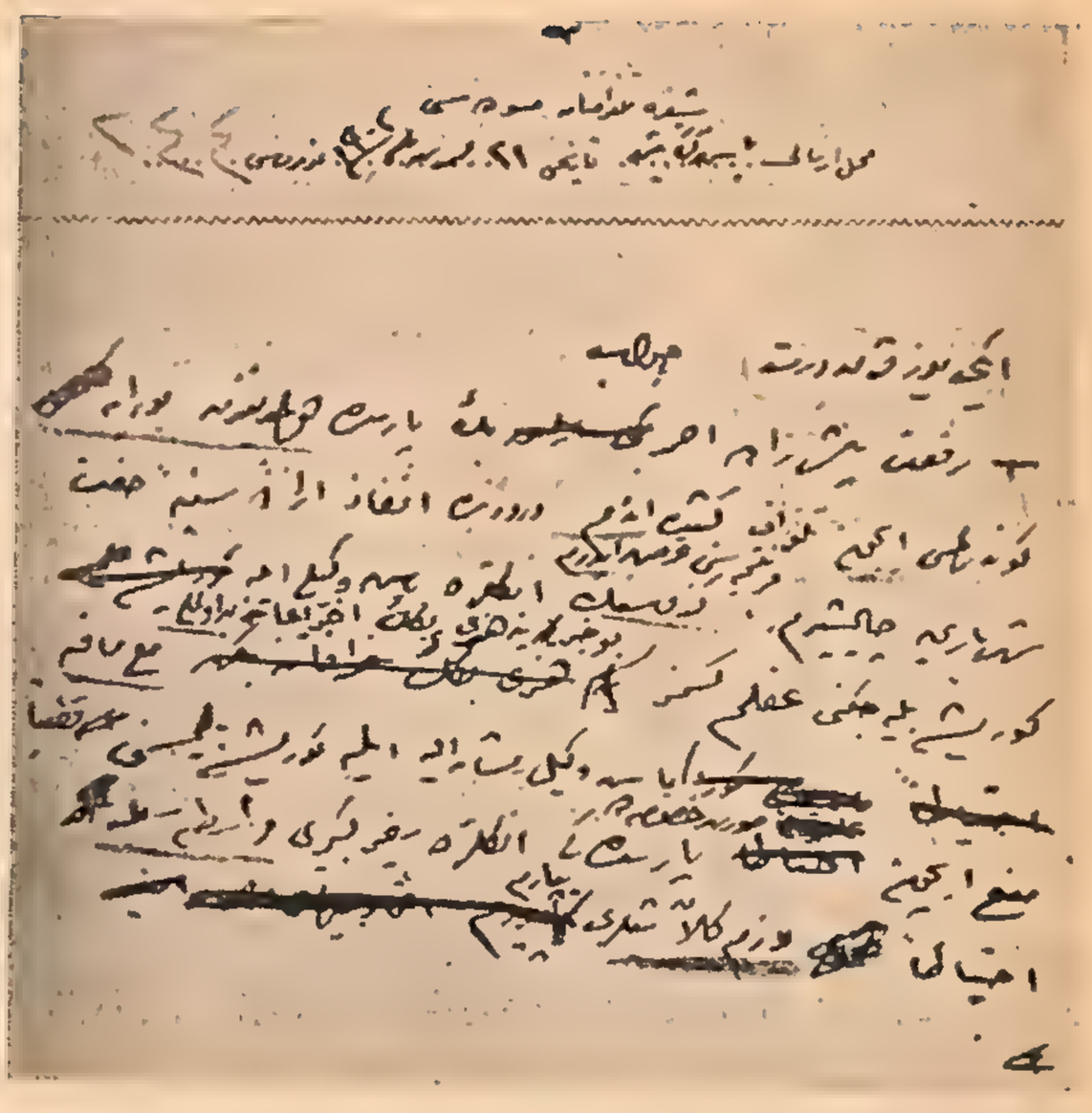

Münir Paşanın Abdülhamid'e gönderdiği şifrenin metnini gösteren Münir Paşanın kendi el yazısiyle müsveddesi

düşünememiştir. Diğer taraftan bu malûmatı veren Londra sefareti üçüncü kâtibinin uydurma havadisler verebileceğinin müstebad olduğu da kaydedilmektedir. Şayanı teessüf nokta bir sefaret kâtibinin seferinden habersiz padişahla muhabere etmesidir. Şimdi Ahmet Beyin Avrupaya firarının sebeplerini Salih Münir Paşadan dinliyelim:

Evvelâ 21 Teşrinisani 1902 tarihinde Yıldız sarayına kısa bir şifre gönderiyor ve:

(Rifat Paşazade Ahmed Bey Pariste olmadığından buraya gönderilmesi için telgraf keşide ettim. Geldiğinde infazi iradei seniyei hazreti şehriyariye çalışırım ve neticesini arzederim. Kendisinin İngiltere başvekili ile görüşebileceğini aklım kesmez. Bu haber yine Hanri Beyin uydurmalarındandır. Maamafih başvekil ile görüşebilmesini katiyen men etmiyen Paristeki İngiltere büyük elçisi vasıtasiyle ihtiyaten lâzım gelen şeyleri yaptım) diyor Tabiî Ahmet Beyin İngiltere başvekili tarafından kabul edilmesi bahis mevzuu bile olmamıştır. Salih Münir Paşa İkinci Abdülhamidi teskin etmek maksadiyle 7 Kânunuevvel 1902 tarihinde Yıldız sarayına bir tahrirat gönderiyor. Aynen derc ediyoruz:

(Rifat Paşazade Ahmed Bey Pariste durmayıp Cenevreye gitmiş olduğundan ah-

val ve harekâtı malûm olmak için kendusunu başşehbenderimiz vasıtasiyle tahtı tecessüs ve tarassuda aldırmıştım. Memurlarımızın verdikleri malûmata nazaran Ahmet Beyin şimdilik Karabinyan namında Cenevrede sigara ve tütün satmakla meşgul firarî bir Ermeni ile beraber kürk ve deri gibi bâzı şeyler ticaretine kalkıştığı ve bunların alım satımını merkum Ermeniye havale ettiğini ve Cenevredeki firariler ile çokluk ihtilât etmiyorsa da Ermeni ve Bulgar ve Makedonyalı fesede ile sık sık görüşmekte olup bahusus Halil ve Derviş Hima'nın ve dalkavukluk ile Ahmed Beye çatarak parasını yemekte ve akıl hoaclığı etmekte oldukları ve fakat Ahmet Beyin İstanbuldan metresi olarak birlikte getirdiği Konkordya şantözlerinden bir kadın dalkavukları çekemediğinden merkumanla görüşmesine mâni olmakta ise de, Ahmed Bey bu kadından ve ne de Halil ile Dervişten vaz geçemediğinden şimdiki halde anlar ile metresinden gizli görüşmekte bulunduğu ve herhalde yakında ya kadının dalkavukları veyahut dalkavukların kadına yüz vermiyecekleri mahsus olduğu velhasıl bir taraftan merkum sigaracı Ermeni ve bir taraftan metresi Almanyalı Lola nam kadın ve diğer taraftan Halil ile Derviş Hima'nın Ahmet Beyin parasını yemekle meşgul oldukları ve bunlar meyanında biraderi merhum Cavid Beyin mahdumu Cenevrede gûya tahsilde bulunan Ali Beyin dahi bulunmakta olduğu anlaşılmıştır. Ahmet Bey bâzan yedinde gûya pederinden ve biraderi Cavid Beyden bâzı mühim evrak bulunduğunu söylemekte, bâzan da zatı hazreti padişahiye sadık ve minnettar olduğundan bir hediye takdim etmek niyetinde olduğundan da bahseylemektedir. Asıl mesele kendusune tarafı hazreti padişahide fevkalâde ehemmiyet verildiği zan ve itikadında bulunmasındadır. Ahmed Beyin nezdinde beş altı bin lira kadar para alıp iki gün zarfında üçyüz lirayı mütecaviz para sarf eylediği anlaşılmakla arz olunur.)

İkinci Abdülhamidin fevkalâde izam ettiği ve mühim siyasî mahiyet verdiği Ahmed Beyin firarı hâdisesi Salih Münir Paşanın yazmış olduklarından ibarettir. Memleket dahil ve haricinde türlü türlü dedikodulara ve tefsirlere sebep olan vaka Ahmed Beyin sevdiği bir kadınla Avrupada gezmek ve eğlenmek arzusundan başka bir şey değildi.

AKINCILAR VE GAZİ MİHALOĞULLARI

Yazan: Yaşar Gökçek

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan XIX. cu asrın başlarına kadar, beş asır boyunca, serhadlerde gaza peşinde koşan lâyemut akıncılar, akıncı teşkilâtı ve akınlar üzerinde enteresan bir etüd hazırlıyan, arkadaşlarımızdan Yaşar Gökçek'in bu etüdü mecmuamızın hususî bir nüshası olarak, bol resimli ve şimdiye kadar hiçbir yerde neşredilmemiş vesikaları da ihtiva ederek, ocak ayı içerisinde neşredilecektir.

Arkadaşımızın bu etüdünün asıl enteresan tarafı da İmparatorluğumuzun bütün tarihi boyunca, güzide ve nadir kıymetler yetiştirmiş bulunan, büyük akıncı ailelerinden Gazi Mihal Oğulları aile tarihini de ihtiva etmekte bulunmasıdır. Köse Mihal ve Oğulları ile; Köse Mihal'in torunu olan Gazi Mihal ve bütün aile fertleri hakkında; bilhassa İhtiman; Plevne, Amasya ve Tırnova'da yerleşmiş Mihaloğulları kolları hakkında ve hassaten XV inci asrın ikinci yarısını kahramanlık ve şehamet desttanları ile dolduran Mihaloğlu Gazi Alâattin Âli ve kardeşi Gazi İskender beyler hakkında enteresan malûmatı ihttiva eden bu etüdü bütün okuyucularımızın zevkle okuyacaklarına inanmaktayız.

Tarihte; bilhassa İmparatorluk tarihimizin ilk devirleri üzerinde yapılacak etüdlerin her suretle mükemmel olacağı hiçbir zaman iddia edilemez. Bununla beraber; bir boşluğu, kendi çerçevesi içerisinde, az da olsa dolduracak olan bu etüdün, daha da bol vesika ihtiva etmesini arzu eden okuyucularımız ve bilhassa bugün yaşamakta olan Mihaloğulları fertleri elinde bu mevzuda vesika varsa ve bu vesikalar ve fotoğraflar mecmuamıza gönderilirse bunları, gönderenin ismi kaydedilmek suretiyle, ve tekrar iade etmek şartiyle neşredeceğimiz tabiîdir.

Altın üzerine mücevherle süslü kitap kapları ve diğer mücevherli eşya

Osmanlı Padişahlarının Medineye gönderdikleri Hediyeler ve Sürre-i Hümayun

Yazan: **Kemal Çığ**

Bundan evvelki yazımızda, Osmanlı padişahlarından "Ravzai Mutahhara" ya hediye gönderenleri tarih sırasına göre zikrederek, Sultan Birinci Mustafa'ya kadar gelmiştik. Bu defa, Sultan Birinci Mustafa'dan itibaren hediye göndermiş olan diğer padişahları ve gönderilen hediyelerin miktar ve vasıflarını anlatacağız.

Sultan Mustafa I. Hediyeleri: Bunun hediyeleri altından yapılmış (7) tane kandilden ibarettir. Hepsinin ağırlığı (4424) dirhemdir.

Sultan Osman II. Hediyeleri: Bir adet gümüşten mamul ve (410) dirhem ağırlığında top kandil. Belki bizim tespitine muvaffak olamadığımız başka ve değerli hediyeleri de vardır.

Sultan Murat IV. Hediyeleri: Bir adet altından yapılmış murassa plaka. Bu altın plakanın üzerine; birisi ceviz büyüklüğünde elmas, diğeri piliç yumurtası büyüklüğünde nar çiçeği renginde elmas, üçüncüsü yumurta büyüklüğünde (rummani) yakut ile murassa altın kandil, (620) dirhem ağırlığında gümüşten yapılmış bir tane kilit hediyeleri meyanındadır.

Sultan Mustafa II. Hediyeleri: Bir tane altından yapılmış ve üzeri (640) zeberced ve

Soldan birinci ile sağdan ikinci Birinci Abdülhamid'in gönderdiği murassa askılar

Sağdan ikinci, soldan ikinci askılı Birinci Hamid'in 3 ve 4 numaralı hediyeleri ile başka kıymetli askılar

(127) adet gök yakutla süslenmiş kandildir. Ağırlığı (1010) dirhemdir.

Sultan Ahmed III. Hediyeleri: Helvacı kabağından daha büyük murassa şemmame. Bu şemmamenin dibinde gül şeklinde bir yafta olup gülün ortasında; altı köşeli büyük tıraş edilmiş bir zümrüt oturtulmuş ve etrafına da (6) tane lâl, (6) tane zümrüt, nohut büyüklüğünde (12) adet inci yerleştirilmiştir. Bunların etrafına üç tanesi (40, 45, 50) grad ağırlığında olmak üzere (28) adet elmas, daha dışına (211) adet zümrüt, (228) adet lâal ve yakut oturtulmak suretiyle tezyin edilmiştir. Ağırlığı (4200) dirhemdir. Bundan başka bir de necef askı vardır ki, bâzı yerleri zümrüt, yakut ile, ağızlığı sim, ortasındaki çenberiyle oturacak mahalli altın üzerine yakut ve zümrüt ile müzeyyen sürahi şeklindedir.

Maddî değer bakımından yüksek olan hediyeleri gönderenlerden ikincisi de Sultan Mahmut I. dir. Bilhassa 1749 (1162) senesi Haremi Şerife Sürre emini (İbrahim Ağa) nezaretinde giden Sürre ile Sultan Mahmut I in gönderdiği; zemini kum kakma, zahrı kalemkâri, altın zincirli bir adet murassa altın avizei hümayun vardır ki, üzerinde üç adet gayet büyük zümrüt ve bunların etrafında müteaddit elmaslar, dibinde inci dizilerinden yapılmış püskülünün ucunda da ayrıca zümrütler bulunan muhteşem bir avizedir. O senenin sırasiyle gidecek hediyelerini gösteren (Nimet) isimli bir şahıs, bu hediyelerin medih ve tavsifi için kaleme aldığı kırk iki sahifelik manzum ve mensur yazma risalesinde bu avize için: ... Mazharı âsarı hayratı hasan essultan ibnissultan essultanülgazi Mahmut Han halledallahü hilâfetehu ve ebbede saltanatehu ilâ nihayetizzaman hazretlerinin, tarafı hümayunu şevketmakrunu mülûkânelerinden takdim ve ihda ve işbu (1162) senesi sürrei hümayun emini olan kıdvet-ül-emcid velâyâr İbrahim Ağa zeyyedi mecdehu aynleri teslim olunup iki kıta emri alii cihanmuta' ile irsal ve isra buyurulan ortasında bir adet gayet kebir şeş köşe yedi yüz on iki kırat ve bir tarafında dahi bir adet yedi yüz altmış sekiz kırat ve kezalik bir tarafında dahi bir adet yalnız yedi yüz elli iki kırat olmak üzere vaz' ve tarsi' olunan üç adet eski madeni binazir ve bihemta kebir zümrütlerin zir ve balâları on iki kebir ve kırk vasat ve altmış altı vasatça elmas ile murassa ve topu otuz, top çemberi on dokuz ve halkası dört elmas ile müzeyyen ve on üç sıra inci püskül ve uçları on üç habbe zümrüt ve üç elli kebir hürmüz inci ve sair sagir inci ile musanna, taş haneleri müşebbek, zemini kum kakma, zahrı kalemkâri altın zincirli bir kıta murassa altın avize ..» diye tavsif edilmiştir. Bundan başka; baş tarafında piliç yumurtası büyüklüğünde zümrüdü bulunan, alt kıcmında her bir dizisi (29) tane inciden meydana gelmiş (20) dizi-den ibaret püsküllü ve bu püsküllerde (28) adet zümrüt takılmış zümrüt askı.

Sulta Mustafa III. hediyeleri: Altı köşeli ve köşelerden ikisinde elmas ile murassa altın ukdeli, ortası kubbe resminde elmas ile müzeyyen altın zincirli, zincirin yukarısında yakut düğme ve altında bulunan askının biri murassa elli bir dizi inci püsküllü büyük zümrüt askı. Etrafında şu beyitler yazılıdır:

Tuti ya çeşmedip ol hâki anber pâkini
Çün karirülayn olur mali de ruyi merkadin

Abdülmecid'in altından yapılmış ve üzerlerinde 6280 pırlanta bulunan altın şamdanları

si ve bunların üzerlerinde büyüklü küçüklü (14) dizi inci, bundan başka en alt kısımda püskül tarzında büyük ve küçük incilerden yapılmış diziler de vardır.

2) Levha şeklinde altından, zümrüt ve elmasla murassa askı. Üzerine ikisi müselles, birisi düz üç adet büyük zümürt oturtulmuş olup bunların etrafı da elmasla murassadır. Altında (48) dizi inciden yapılmış bi rpüsküllü vardır.

3) Alem şeklinde bir tarafı altın, diğer tarafı gümüş kaplı yakut, zümrüt, firuze ve inci ile murassa ve müzeyyen, ortasında beş tane büyük ve nefis mücevher bulunan necef taşlı ve iki adet necef habbeli gümüş zincirli askı.

4) Murassa altın askı: Altından yapılmış balık şeklinde olup üzerinde sıra ile lâ'l-i-dahşan) tâbi rolunan üç adet büyük elmas vardır. Bu taşların etrafı; elmas, firuze, yakut ve zümrütle murassadır. Kuyruk tarafında saf zümrütten bir düğmesi ve etrafında yine muhtelif cins mücevherden süsleri vardır

5) İki başında ve ortasında ufak inci ve zümrütle müzeyyen kârı kadim saat kösteği tarzında altın askı.

6) Altın kaplamalı ortasında büyük bir zümrüdü, etrafında (40) yakut, (25) zümrüt ve iki dizi inci ile müzeyyen kârı kadim ufak çelenk.

Sultan Selim III. hediyeleri: Yeşil ve lâcivert mina üzerine Felemenk elmasiyle müzeyyen üç kıta murassa Sultan Selim tuğralı ve altın zincirli, altında (53) dizi inci püsküllü bulunan deve kuşu şeklinde askı.

Sultan Mahmut II. hediyeleri: Leylâki lâcivert mina üzerine Felemenk elması ile müzeyyen ve üç kıt'a murassa (Mahmud-ı Sani bin Abdülmecit) tuğralı ve altın zincirli, altında (45) diziden yapılmış inci püsküllü bulunan deve kuşu yumurtası büyüklüğünde altın askı.

2) Altın kandil askı: Üzerinde (38) tane pafta halinde Felemenk elmas ile murassa irili ufaklı gülü bulunan altında (10) dizi inciden püsküllü altın zincirlidir.

3) Höcrei Saadette yakılacak kandillerin asılması için yapılmış altın zincir.

4) Orta büyüklükte ve altından yapılmış iki adet büyük şamdan ile iki tabla.

(Devamı var)

Dergehi rahmette ızharı tazarru eyleyip
Bir şefaat hahıdır şahı risalet menendin
Ravzai pâke salâtiyle selâm âsaşeha
Gevheri ihdasıdır Hanı Mustafa bin Ahmedin

Osmanlı parişahları içinde en değerli hediyeleri gönderenlerden üçüncüsü de Sultan Hamit I. dir. Bunun hediyeleri arasnıda (5) adet murassa askı ile bir adet murassa çelenk vardır ki, aşağıya birer birer vasıflarını kaydettiğimiz bu hediyelerin maddî kıymeti hakikaten çok yüksektir.

1) Gümüş üzerine altın kaplamalı elmsala murassa askı: Üzerinde dört mısralık bir kıta vardır. Askının tam tepesinde (25) kırat ağırlığında yuvarlak bir zümrüt, bunun altında altı köşeli yassıca ve büyükçe ikinci bir zümrüt, onun altında da murassa zarflı bir adet büyükçe zümrüt vardır. Alttaki bu zarflar zümrüde bitişik etrafıelmasla murassa altından bir tepe ile tepenin altında yine elmas ile murassa (kadirî tacı) şeklinde bir askı tepe-

Mevlâna Celâleddin-i Rumî

(Baş tarafı 778 inci sayfada)

Mevlânâ Celâleddin-i Rumî, cesur ve izzeti nefis sahibi bir insandı. Bütün zamanını inzivada ibadetle geçiren molla sınıfına mensup değildi. O yüz binlerce insanın ruhî ihtiyaçlarını tatmin edip ahlâk prensiplerinde reform yaratan bir mürşid idi. Rumî, "Mevlevî" tarikatinin kurucusu idi.

Mevlânâ, dünya nimetlerini, servet ve şöhreti küçümsiyen, hiç istemediği halde şöhret ve itibarın son kademesine ulaşan bir bahtiyar idi. Şöhreti yüzyıllar boyunca dünyaya yayılmış ve yayılmakta devam etmekte bulunmuştur.

Mevlânâ Celâleddin'i Rumî, Orta Asyada Uzbek lisanı konuşan Türklerin arasında dünyaya gelmişti. Annesi Harizmli bir Türktü. Fakat kendisi eserlerini Farsca yazmıştır. Yunan felsefesini, Arap edebiyatını öğrendikten sonra Kur'anı Kerimi kendisine mürşid olarak kabul etmişti.

Mevlânâ'nın derin görüşlerini, güzel ifadesini anlatabilmek için ondan bir iki mısra nakledeceğiz. Bakınız Mevlânâ ne diyor:

Nefsin kudreti en başta gelir. Nefs bütün kuvvetlerin menbaı ve mihrak noktasıdır.

Şarap biz'le sarhoş olur, yoksa biz şarapla değil.
Vücud bizden var olur, yoksa bizler vücuddan değil.

Fakat insan kendi benliğini nasıl anlıyabilir? İhtiras ve tamahkârlıktan uzaklaşın. Gayenizi, emelinizi daima yukarlarda arayınız. Her mükemmeliyetin sonu ve kendi olan Allah'a bağlanınız. Bu gaye, bu bağlılık, karşınıza çıkacak bütün mânialarla alay eder.

Zincirlerini kopar, hür ol, Ey oğul,
Daha ne kadar zaman altın ve gümüşe bağlanacaksın?

Aşk ile mest olup libasını paralayan
Her türlü ihtiras ve kötülükten sıyrılır.
Mesut ol ey hayırkâr aşk,
Her hastalığımıza deva sensin!
Aşk kuvvetiyle bu çamur ten cenneti buldu,

Dağlar yürüdü, raksetti
Benliğin aşk ile ateşlensin

Tefekkürü ibadeti büsbütün bırak
Aşk dini farklıdır, bütün dinlerden
Aşıkların dini de cemaati de Allahtır.

Allah hakkında fikir yürütmek faidesiz bir gayrettir.

Anlayabileceğin her şey fânidir
Anlaşılamıyan her şey ise Allahtır.

İnsan ömrünün kendi de sonu da Allaha varabilmektedir.

Fârabi

(757 inci sayfadan devam)

Fârabi, seksen yaşında olduğu halde 950 tarihinde Şamda öldü ve Babüssagir'e gömüldü.

Fârabi'nin, felsefî nazariyelerinden birkaç örnek vererek bu büyük Türk filozofunun bin sene evvel ne derece müspet düşündüğünü göstermiş olacağız.

Fârabi, "Ruhtaki kuvvetler" hakkında "Uyunülmesail" isimli eserinin 74 ve 75 inci sayfalarında bakınız ne diyor:

"Hayvanlar meyanında yalnız insana mahsus birtakım hassalar vardır. Meselâ, insanda nefis vardır ki, onda birtakım kuvvetler tecelli eder ve bunlar sayesinde nefis, kendi efalini cismanî aletlerle icra eder. Yine insanda bundan artik bir kuvvet daha vardır ki, bu sayede cismanî aletsiz işler, bu kuvvet ise fiil kuvvetidir.

Nefsi insanîde bulunan kuvvetlerden bâzıları, kuvvei gaziye, kuvvei mürebbiye ve kuvvei müvellidedir. Bunların her birinde hizmet edici diğer kuvvetler vardır."

Bir de Fârabi'nin "Saadet" telâkkisini de "Medine'i fadıla" isimli eserinin 65: 68 inci sayfalarında görelim:

"Saadet, zatî için matlûp olan hayırdır. O, hiçbir zaman başka bir şey elde etmekle vasıta kılınmak için taleb olunmaz. Zira onun ötesinde, insanın erişebileceği daha büyük bir şey yoktur.

Güzel işler, saadete ermek hususunda faydası olan iradî fiillerdir. Bu fiillerin menşei olan meleke ve nefsî heyetler, faziletlerdir. Bu fiiller ve melekeler hayırdırlar. Fakat haddı zatlarında hayır değildirler, belki saadete vesile olduklarından, hayırdırlar. Şerler ise, saadetten alıkoyan fiillerdir. Rezilet ve nekayıs da, bu fiillerin menşei olan melekler ve nefsî heyetlerdir."

Hafsa Hatunun mektupları

(769 uncu sayfadan)

tinde bihamdilillah ki külliyen cariyeleri riayet olmuşlardır. Ümiddir ki bu zaife dahi sairler gibi inayet-i Padişahî ile manzûr buyurula. Ümid bu idi ki Hüdavendigâr hazretleri serir-i saltanata geldiklerinden sonra bu nahife dahi hak-i pay-i kimya-bahşlerine yüz sürmek ile müşerref olmak tasavvur olunurdu. Lâkin bu cariyenin tebah (yahut siyah) talihinden ol şereften mahrum olduk. Ümiddir ki Padişah-ı âlempenahın ayağı toprağından bu cariye feramûş buyurulmayıp inayet-i sultanî ile behremend ola, bakî ferman sultanımındır" (*). Zaife-i Nahife Valde-i Süleymanşah

Mevcut ve mahdut bilgilerimize göre bu mektuba ilham veren hâdiseleri şöyle tahlil edebiliriz. Hafsa Hatun, oğlu ile Kefeye gitmiş ve gayelerinden başka hiçbir şey düşünmeyen, bazan oğlunu bile gözü görmeyen Selim çetin bir mücadeleye girmiştir. Hafsa Hatun, bu müddet zarfında yıllarca kocasını görmemiş, fakat onun gayesine bağlanarak bir gün İstanbul sarayında birleşecekleri günü büyük bir ümitle beklemiştir. Mücadele sona ermiş, Yavuz tahta çıkmış; lâkin Hafsa Sultanın ümidi tahakkuk etmeyince, hele birçok eski cariyelerin yine hareme dahil olduklarını duyunca kadınlık gururu galebe çalmış ve o şiddetli hükümdara bu acı mektubu yazmaktan çekinmemiştir.

Bu mektubun hakikatte bir tesiri olup olmadığını bilmiyoruz. Bildiğimiz bir şey varsa, Hafsa Sultanın oğlu ile birlikte Manisaya gitmiş ve uzun müddet belki oğlunun cülûsuna kadar bu şehirde yaşamış olmasıdır. Netekim Manisada, halk arasında Sultan camii diye anılan bir cami ile mektep ve imaret yaptırmış, bu hayır eserlerine 1522 tarhli bir vakfiye ile kıymetli evkaf bırakmıştır. Bahis mevzuu vakfiyede şahit olarak Ahmet Paşa, Ayas Paşa, Kasım Paşa, İskender Çelebi, Abdüsselâm bey, Hadım Süleyman Ağa gibi Kanunî devrinin pek meşhur şahsiyetlerinin isimleri geçmektedir.

Hafsa hatunun tetkik ettiğim diğer üç mektubu da oğlu Sultan Süleymana yazılmış olup, yalnız bunlardan biri, oğlunun şehzadeliği zamanında kaleme alınmıştır. Mektupların müşterek vasfı, daima büyük bir hasret ve iştiyak ifadesiyle yazılmış olmasıdır. Anlaşılan zevcinden sonra oğluna büyük bir muhabbetle bağlanan Hafsa Hatun, daima faal bir hayat geçiren Kanunînin sık sık vukua gelen gaybubetinden müteessir olmakta ve daima hasret dolu ifadelerle oğluna hitab etmektedir.

Tahta geçtikten sonra sık sık sefere çıkmış olan Kanunî, Veliaht iken de iki defa Manisa'dan ayrılmak mecburiyetinde kalmış ve babasının Çaldıran ve Mısır seferleri esnasında memuren Edirne'de bulunmuştur. Hele bu son gaybubeti iki yıldan fazla sürmüştür. Hafsa Hatunun büyük bir hasret taşıyan ikinci mektubu, ya bu sırada fakat daha kuvvetli bir ihtimalle, Yavuzun ölümü üzerine Şehzade Süleyman Manisadan ayrıldıktan biraz sonra kaleme alınmıştır:

"Bu hadika-ı nâr-ı firak ve garika-i bahr-ı iştiyak tarafından istilâm buyurulursa, sen ömrüm hasılı ve gözlerim nuru, dahil-i rûhum ve sermaye-i fütuhumdan ayrı olalı ömr-ü aziz-i bibedelden mahzuz ve behremend olmayıp gülistan-ı saadet ve bostan-ı devletinden ayrı düşmüş bülbül-ü nalân ve andelib-i hezaristan gibi feryadkünan, ateş-i hicran birle nâr-ı hicran âfet-i can vaki olup niş ve işimiz teşviş olmuştur.

Benim âfitâb-ı devletim! Mercûdur ki saadetlû başın için bu gurbetten, bu firkatten halâs edüp serir-i saltanata devlet-u saadete cülûs ettikte acilen bu muhliseyi rüiyyet-i cemâl-i dilküşanla müşerref ve mütenaim edesin ki ömr-ü cihan sensiz haramdır."

Bu mektupların arasında en sonuncusu, artık ihtiyarlamış olan valde Sultan tarafından o sırada batı serhadlerinde zaferden zafere koşan muhteşem Süleymana, İstanbul'dan yazılmıştır. İhtiyar valde Sultan daima hasret ve teessür içindedir. Mektubun bir hususiyeti, bu tarihte henüz bir eyalete gönderilmemiş olan Şehzade Mustafa'dan bahseden satırlarıdır. Hafsa Hatun en büyük torununu muhabbet ve sitayişle zikrederken âdeta babası nezdinde onun mevkiini takviyeye çalışmaktadır:

"..illet ve firkat belâsına göyünmüş validen kablinden istifsar olunursa ayrılıktan ve firaktan ne günüm gün ve ne gecem gecedir. Bu hasretlik canıma gereği gibi tesir edüptür. Âteş-i iştiyak yevmen-feyövma bir veçhile galebe etmiştir ki muabbirler tâbirine kadir değildir.

"ve badehu daima devam-ı devletiniz ve âda-yı din üzere galebe-i fırsatınız ve nusretiniz duasına ihlâs-ı tamla meşgul biline ve mü-

(Lûtfen sayfayı çeviriniz)

(*) Mektuplar pek az kısaltılmıştır.

barek cemalinizi görmek nasib ola. Ve memalik-i Osmaniyede nice yıllar Padişahlıkla ömür sürer, nice Padişah tapuna bende olup ayağın tozuna yüzler sürerler.

"Ve badehu Mustafa bendiniz mübarek eşiğünüz tozuna yüz sürer, mübarek ayağınız öper, aramızda onun gibi nesne yoktur. Filcümle sağ ve selâmet bilesiz."

Valde-i Sultan Süleyman Şah Hafsa Hatun, oğlunun iştirak eylediği on üç seferden, ilk beşini yani Belgrad, Rodos, Mohaç, Viyana ve Alman seferlerini idrak etmiş ve 30 mart 1533 de ölmüştür. Şehzade Mustafa ise bu tarihten bir müddet evvel Manisaya gönderilmişti. Şu halde bu mektup, 1532 den önce ve ihtimal Mohaç yahut Viyana seferleri sırasında yazılmıştır. Daha dün yazılmış gibi taze duran şu mektubun, dört asır evvel Mohaç'a, Budin'e kadar gidip tekrar İstanbula döndüğünü düşünürken bir hayli duygulandım. O zamandanberi dünya ne kadar değişti!

Damat Ferit nasıl damat oldu!

(Baş tarafı 763 üncü sayafada)

cali devleti âliyyeden olması, ikincisi hüsnü ahlâk eshabından bulunması, üçüncüsü aslâ kadın yüzü görmemiş ergen olması, dördüncüsü otuzdan dun kırkından efzun olmaması kaziyyeleri idüğünden bu esaslar üzerine gözden geçirilen bendegândan birçoğu indeltahkik kemayar zuhur ederek hesaptan çıkarılmıştır. Meselâ sadrı esbak Reşit Paşa hafidi Reşit Bey asalet ve sinni şebab hususlarında matluba muvafık ise de ahlâkça imtizaçsız olduğundan intihaba şayeste görülemediği gibi Süreyya Paşa mahdumu Şekip Bey kezalik evsafı sairesi muvafık ise de ahlâkça terbiyesi noksan bulunduğundan bu dahi lâyık addolunaammış ve bunlar misillû tahattur olunan daha birçok bendegân bâzıları suret ve diğerleri siyretçe şayanı intihab görülemiyerek tefekkür ve teemmülde devam olunmuş idi. Nihayet-ül-emir şûrayı devlet âazasından müteveffa İzzet Efendi mahdumu Ferid Bey kulları varid-i hatır-ı kemteri olup mumaileyh Londra sefareti seniyesi başkitabetinden geçenlerde infizal etmiş olmasına mebni hemen Dersaadete celbolunarak müşahede olundukta hakake şeklen pek yakışıklû olmakla beraber hüsn-ü ahlâka mayiik ve sinni matluba muvafık bulunmasiyle mumaileyh kulları sairelerinden ziyade intihaba lâyık görülmüş olduğundan emrü ferman isabeti beyan hazreti şehriyariye tevafuk eylediği takdirde muamileyh kullarının haiz olduğu rütbei saniye sınıf mütemayizinin bir derece terfii ve şûrayi devlet âzalığına tâyiniyle badel'akit rütbesi bir derece daha terfi buyurulur ise de olbabda katibei ahvalde emrü ferman hazreti veliyyül emrindir.

Abdü memlûkleri

Kâmil

Selh rebiyülâhır sene 303 ve 24 Kânunusani sene 301.

İstanbul mezarlıklarında Fatihin adamları

(Baştararfı 780 inci sayfada)

serini (!) istemiyerek yıkmak zorunda kaldım. Hemen her seferinde olduğu gibi yine kazma küreğe sarılıp bir hayli ter döktükten sonra dünya yüzüne çıkardığımız baş şahidesinin, toprakta çoğu erimiş, ufalanmış yüzünü görmek, ancak mümkün olabilidi. Şekli ve usulü kendine mahsus diyeceğimiz bir acaip nesih kırmasını andıran tuhaf bir sülüs ile yazılmış kitabe; burada da yine mânasız bir tarzda tertiplenmiş:

Elbaki
Ebulfeth Sultan Mehmed Han
Gazi Hazretlerinin
Reîs-ül-Habbazîn merhum
ve mağfur Elhac Muhiddin
Efendi'nin ruhu için
elfatiha
Hicrî sene 874

Evvelce camii şerifin duvarında bulunan, fırın kapağı şeklinde bir başka mermere, aynı çeşit yazı ile kazdırılmış, beyaz yaldızlı diğer bir kitabeyi, şimdi türbenin sağ yukarısında buluyoruz:

Ebulfeth Sultan Mehmet Han Gazi
Tâbe serah (1) Hazretlerinin ekmekçibaşıları
Merhum ve mağfurunelh Elhac Muhiddin
Efendi hazretlerinin kabri şeriflerdiir.

— Traihi yoktur —

---

(1) «Allah onu, nimeti kabre nail etsin», yahut: «Yerini iyi kılsın..» demek.. Şahide:

Mevtin ne nimet olduğuna eyle intikal
Tahtes-serâ huzurı dili bikararı gör.

(Recaizade Mahmut Ekrem)

Önümüzdeki ayın 15 inde Tarih Dünyası'nın ikinci cildi tamamlanmaktadır. Altın yaldızlı ve bez kaplı birinci cildimiz, görülmemiş bir alâk ile karşılanarak kapışılmıştır. Okuyucularımıza bir hizmette bulunmak gayesiyle, birinci cildimizi maliyet fiyatından daha ucuza verdik. İkinci cildimizin kapakları da hazırlanmaktadır.

Tarih Dünyasının ilk sayıları hemen hemen kalmamıştır. Sayıları çoğaldıkça geçmiş sayılarının ikinci baskılarını yapmak imkânı da kalmamakta olduğundan koleksiyonlarını tamamlamamış olan okuyucularımıza eksiklerini vakit geçirmeden tamamlamalarını tavsiye ederiz. Bir yıl sonra, Tarih Dünyası'nın birinci cildini temin etmek hiçbir suretle kabil olmıyacaktır. Türkiyede şimdiye kadar hiçbir mecmuaya nasib olmıyan bir alâka ile karşılanan Tarih Dünyası her talebenin, her öğretmenin ve her ev kütüphanesinin en kıymetli eseri haline gelmiştir. Perakende sayıları gibi ciltli koleksiyonları da pek mahdut miktarda kalmıştır.

İkinci cildimize 10 - 19 numaralı Tarih Dünyası mecmualariyle 4 üncü özel sayı (Âşık ve Şair Padişahlar) ve 5 inci özel sayı (50 Yıl Evvelki Dünya) girecektir. İkinci cilt 1951 yılı 15 ocak tarihinde çıkacak olan 19 sayılı Tarih Dünyası ile tamamlanacağından cilt kapakları ve ciltli mecmualar da bu tarihte hazırlanmış olacaktır. Gerek bez fiyatları, gerek altın yaldız fiyatı artmış olmasına rağmen, biz, ciltleri geno maliyet fiyatından, yalnız bu defa cilt kapağı 2 lira, ciltle değiştirme 250 kuruş olacaktır. Birinci cilt, ayni fiyatla verilmekte devam edilecektir.

(Eski Beyoğlu ve Tepebaşı (Allom'un bir tablosu)

Fiyatı: 50 kuruştur